

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Jány Gusztáv Népbírósági pere 1947

Szerző: Kolarovszki Tamás

2014. november

I. Bevezetés

„Köszöntöm Önt, mint vezért, mint parancsnokot, de köszöntöm Önt, mint a harcoló katonával együtt harcoló hazatért sebesült honvédet. Köszöntöm azokat, akik Önnel és Ön után hazajönnek most, köszöntöm azokat, akik ott maradtak tovább küzdeni és szívem minden gyászával gyászolom azokat, akik már nem térnek többé haza. Most, hogy hazajönnek, egy második kötelesség is fakad, amelyet én vállalok, amelyet én tartok kötelességemnek teljesíteni, és az, hogy minden jó tiszt, minden jó katona, honvéd, aki hazatért, megtalálja itthon újra az otthonát, legalább úgy, ahogy elhagyta az otthonát, de hogyha tud ez a nemzet ez a nép, ez az ország több kenyeret, több életet, több lehetőséget, jólétet, boldogságot nyújtani, azt elsősorban Önöknek kell adni és elsősorban Önök között azoknak, akik áldozatot hoztak.”¹

Ezekkel a szavakkal fogadta Kállay Miklós miniszterelnök a Dontól hazatérő katonákat, melyet a 2. magyar hadsereg parancsnoka vitéz Jány Gusztáv így köszönt meg:

„Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr!

Amikor hálás szívvel mondok köszönetet ezekért a meleg szavakért, akkor ezt büszke örömmel fogadom. Nem magam személyére, hanem átadom azoknak, akik a Don partján becsülettel harcoltak, és megakadályozták azt, hogy a vörös rém, véres karmaival belemarkolhasson országunknak megszentel földjébe. Ezek a doni hősök azok, akik betartották azt a fogadalmat, melyet Főméltóságú Urunknak a kezébe letettek, amely minden magyar embernek jelszava kell, hogy legyen akár békemunkája mellett áll, akár fegyvert kell neki ragadnia. Istennel, Legfelsőbb hadurunkért és a hazáért, mindhalálig.”²

Történelmünk XX.századi mohácsa a doni katasztrófa. Így 69 év után sem nyugszanak meg az indulatok, még mindig nem beszélünk igazán nyíltan. Vannak, akik hősöknek nevezik azokat, akik harcoltak a Donnál, vannak olyanok, akik háborús bűnösökként tekintenek mindazokra, akik részt vettek katonai cselekményekben. Nem tisztázott a mai napig, vajon mennyi volt a tényleges létszáma a kivonuló csapatoknak, mennyien veszték oda, hányan estek fogságba és mi lett a sorsuk, és az sem tudjuk, valójában mennyien tértek haza.

¹ Magyar Világhíradó 1002. 1943. május

² Magyar Világhíradó 1002. 1943. május

Viták nemcsak a hadsereg körül zajlik, hanem annak parancsnokának személye körül. Jány Gusztáv vezérezredes személyét, második világháborús tevékenységét illetően a mai napig megoszlanak a vélemények. A szélesebb közvélemény - a korábbi rendszer gyakran egyoldalú, sematikus publicisztikájából - mint a magyar 2. hadsereg tragédiájáért egy személyben felelős parancsnokot ismerhette meg. Kortársai legendás katonának, a Ludovika Akadémia egyik legkiválóbb parancsnokának s az 1945 utáni megtorlások vértanújának tartják. Annak ellenére, hogy a Legfelsőbb Bíróság 1993-ban felmentette a háborús bűncselekmények vádja alól, személye a mai napig megosztja a közvéleményt.

Dolgozatom alapkonceptiója a vezérezredes 1947. évi népbíróági pere, leendő jogászként elsődleges feladatom a tényállás megismerése és annak minősítése, hogy van-e bűncselekmény, ha van, az szándékos-e, vagy gondatlan, a történész feladata pedig más, bár a kettő nem különíthető el teljes egészében egymástól.

Egy per ismeretéhez és elemzéséhez szükséges ismerni minden olyan, adatot, körülményt, amely alapján a teljes és objektív vizsgálat elvégezhető. Meg kell ismernünk, a második magyar hadsereg rövid történetét a doni áttörésig, ismernünk kell a perbe fogott Jány Gusztáv katonai pályáját, a népbíróóságok létrejöttének „szükségességét” azok működését meghatározó jogszabályokat. Ezek segítségével egy laikus olvasó is dönteni tud arról, hogy bűnös vagy áldozat volt a vezérezredes.

II. A Magyar katonai részvétel a keleti fronton 1942-43-ban

II.1. A 2. második magyar hadsereg

Hivatalosan a Magyar Királyi Honvédségnek az 1941/42. évi hadrendjében a második magyar hadsereg nem szerepelt, melyet csak 1942 nyarán állítottak hadrendbe és küldtek ki a keleti frontra.

A német hadvezetés 1942 elején egyenesen követelte a magyar katonai vezetéstől katonai szerepvállalásunkat, ezzel kapcsolatban Szombathelyi Ferenc a Honvédség Vezérkari Főnöke a következőképpen fogalmazott: *"Ha eddig azon az állásponton voltak velünk szemben, hogy ha*

mindenáron részt akarunk venni a háborúban, akkor részt vehetünk, úgy most 1941 végén az eddigi önkéntes részvételünkből egyszerre kötelességet csináltak.,”³

A németek a románokkal a háttérben megegyeztek arról, hogy Románia 26 hadosztálllyal vesz részt a háborúban, melyet két feltételhez kötöttek, egyrésztől Németország garantálja Románia területi épségét, Magyarországgal és Bulgáriával szemben, másrésztől elvárták, hogy Magyarország is vegyen részt a katonai cselekményekben. Utóbbi kérés inkább egy román félelemből adódott, miszerint egy román katonai részvétel esetén, a magyar hadsereg megszállja és elfoglalja Dél-Erdélyt.

Ribbentrop külügyminiszter és Keitel vezértábornagy januárban Magyarországra érkezik, hogy Bárdossy miniszterelnöknél kieroszakolják a teljes magyar honvédség részvételét a keleti fronton. Hosszas alkudozás után január 9-én ígéretet kaptak arra, hogy 100%-ban nem is, de jelentős haderővel képviselteti országunk magát a hadi cselekményekben. Horthy másnap levélben biztosította Hitlert arról, hogy a magyar hadsereg részt vesz a tavaszi hadműveletekben.

A mozgósított alakulatok: III. szombathelyi, IV. pécsi és VII. miskolci hadtest

A hadsereg kialakítására a következő elveket alkalmazták:

- ország egész területéről egyenletesen hívták be a katonákat
- mozgósítottak a honvédség állományának 20 %-át nem haladhatták meg
- mozgósított alakulatok tartalékállományuk felét igényelhatték
- hiányzó állományt 35-40 éves tartalékosokból alakították ki

A kivonuló csapatok 20 %-a nem volt magyar nemzetiségű

A hadsereghez tartozott még az 1. magyar páncélosadosztály (parancsnoka Dálnoki Veress Lajos altábornagy), és az 1. repülőcsoport (parancsnoka András Sándor vezérkari alezredes)

A teljes kivonuló létszám: 207.000 fő és 17.000 munkaszolgálatos.

³Szabó Péter: Don kanyar Zrínyi kiadó Budapest 1994.

A hadsereg anyagi felszereltsége, fegyverzete tekintetében viszont arra törekedtek, hogy a "rendelkezésre álló hadianyag közül ... a legjobbat kell adni".⁴Sajnálatos azonban, hogy - az ország szűkös anyagi lehetőségeinek és a már ismertett történelmi előzményeknek megfelelően - ez a "legjobb" így is elmaradt a korabeli nemzetközi színvonaltól.

Nézzük milyen „lehető legjobb fegyverzettel” rendelkezett a kivonuló állomány:

- 244 db teljesen elavult 37 mm-es páncéltörő ágyú
- kb. 245-300 db belga zsákmányból származó, a németek által átadott, szintén korszerűtlen 47mm-es páncéltörő ágyú
- kivonulás után, a fronton kapott a hadsereg a németektől 77 db 50 mm-es "PaK 38" típusú páncéltörő ágyút
- szintén a fronton kapott még a hadsereg a németektől 50 db 75 mm-es francia konstrukciójú páncéltörő löveget

Harckocsi tekintetében sem volt jobb a helyzet, zömében a németek által zsákmányolt cseh T-38-as harckocsik tették ki, ezen kívül Csaba, Nimród, Toldi és néhány modern német PZ-IV-es harckocsi.

Ezen kívül a német hadvezetés az alábbi fegyvereket bocsátotta rendelkezésre:

- 171 db 50 mm-es [M36](#) gránátvető
- 152 db 81 mm-es [M34](#) aknavető
- 54 db 50 mm-es [M38](#) páncéltörő ágyú
- 35 db 37 mm-es [M36](#) Škoda páncéltörő ágyú
- 245 db 47 mm-es [M36](#) belga páncéltörő ágyú
- 12 db 10,5 cm-es [M37 Göring](#) könnyű tarack
- 39 db 10 cm-es [M14/19](#)-es lengyel könnyű tarack.
- 5000 db [MP40](#) géppisztoly
- 22 db [Panzerkampfwagen IV](#) német közepes harckocsi
- 108 db [T-38](#) Škoda könnyű harckocsi

⁴Lajtos Árpád: Emlékezés a 2. magyar hadseregre -1942-1943. Zrínyi Katonai kiadó

A második magyar hadsereg kivonulása 1942. április 17 és június 27-e között zajlott, a doni hídfőállást augusztus 25-ig foglalta el. Ez idő alatt a hadsereg teljes vesztesége 33.763 fő volt.

A második magyar hadsereg végzetes pusztulását az 1943. január 13-i áttörés indította el. Néhány nap alatt az arcvonal részekre szakadt, majd január 17-én a hadsereg teljesen felbomlóban volt, a hadsereg maradékát kb. 100 km-re a Dontól nyugatra próbálták összeszedni. Január 22-ig kb. 17 000 olyan katona érkezett be, akinek fegyvere volt, a többiek fegyvertelenül, a legtöbben sebesülten, fagysérülten. Századnál nagyobb szervezett egység nem érkezett vissza. Az egész hadseregnek 6 db lövege maradt meg.

A hadsereg nagy része, már, aki túlélte az áttörést, a mínusz 42 fokos hideget, zömefebruár elején érkezett meg, de még márciusban is érkeztek katonák, voltak olyanok, akik 300 km-t gyalogoltak. Március 3-ig 2913 tiszt és 61 116 fő legénység érkezett be.

Elveszett mintegy 100-120 ezer ember. Az elesettek és fogságba esettek pontos számát megállapítani nem lehet, azonban a szovjet csapatok sajátos harcmódja miatt a foglyok száma aránylag csekély volt, és ezek nagy részének sorsáról sem sokat tudunk.

Január 24-én Jány vezérezredes kiadta hírhedt „A 2. magyar hds. elvesztette becsületét...”⁵ kezdetű hadparancsát, amelyben a katonákat gyávasággal vádolta, és drasztikus fegyelmező intézkedéseket rendelt el. A parancs osztatlan felháborodást keltett. Horthy márciusban a parancs visszavonására utasította Jányt. A parancsnak, a per során jelentősége lesz, akkor részletesen kívánom ismertetni.

A mai napig nem ismertek pontos adatok a második hadsereg kivonuló, harcoló és megmaradt létszámára, a hadsereg élelmezési létszámára is csak utalások találhatóak, amelyekből az 1943. január 01-i és márciusi adatok ismertek, ezek szerint január 01-én 194.334 fő, míg március 01-én 93.516 fő volt a létszám. Kórházvonattal hazaszállítottak száma 28.044 fő volt. Mind a történelmi olvasmányaim, mind a vádirat, mind a tárgyalások során más és más számadattal találkoztam. A

5294/2. hds. I. a. 43. I. 24. szám Fővárosi Levéltár XX.-2.b 3452/1947. Mellékletben a teljes hadparancs

tényleges létszámot nem tudjuk pontosan a becslések vannak, arra vonatkozóan, hogy mekkora veszteséget szenvedett el a hadsereg, becslésekre pedig nem szabad hagyatkozni, ha tárgyilagosak akarunk maradni.

Ennek a hadseregnek volt a parancsnoka vitéz Jány Gusztáv vezérezredes, akinek katonai pályafutásának főbb állomásait, a Népbíróságon tett vallomásából is megismerhetjük, ezt kívánom itt idézni:

II.2. Jány Gusztáv életrajza és katonai pályafutása

„1883-ban Rajkán születtem. Édesapám néhai Hautzinger Sándor szatócs és gazdálkodó, lébényi illetőségű öslakó volt. (Apai részről családom német, illetve lengyel származású volt.) 1896-ban szüleimmel felköltöztünk Budapestre, ahol leérettségiztem, majd utána 1902-ben felvettek a Ludovika Akadémiára, melyet 1905-ben, igen jó eredménnyel végeztem el. Első katonai beosztásomként a lugosi 8. honvéd gyalogezredhez kerültem. 1908-1909-ben elvégeztem a felsőtiszti tanfolyamot.

1909-től 1912-ig a bécsi hadiiskola három évfolyamának a hallgatója voltam. Ennek bevégeztével főhadnaggyá léptem elő. 1915 októberéig a 82. honvéd gyalogdandár vezérkari tisztjeként teljesítettem szolgálatot, közben előléptem századossá és átvettek a vezérkarba.

A világháború alatt a 18. hadtest 55. hadosztályánál teljesítettem szolgálatot, majd megfigyelőként különböző német seregtesteknél a nyugati arcvonalon (1915-ben kaptam a II. osztályú német vaskeresztet). Ezután a 3. hadsereg parancsnokságához kerültem, ahonnan 1918. szeptemberében a H. M. 1. osztályára vezényeltek. Innen a székely hadosztályhoz helyeztek, melynek kötelékében 1919. április havában román fogságba estem.

A fogságból 1920. november 1-én szabadultam, és azonnal jelentkeztem szolgálattételre a Nemzeti Hadseregbe, ahol azonnal előléptettek őrnaggyá. 1921-ben alezredes, 1925-ben ezredes, majd

1931-ben a Ludovika parancsnokává neveztek ki, mely beosztásomban 1935-ben megkaptam a tábornoki kinevezésemet. 1936. augusztus 21-én a budapesti 1. vegyes dandár gyalogsági parancsnokává, 1936. november 1-én a szombathelyi vegyes dandár parancsnokává neveztek ki. Ebben a beosztásomban 1937. májusában léptem elő altábornaggyá.

1938 májusában osztálytársam, Keresztes-Fischer Lajos ajánlatára a kormányzó katonai irodájának főnökévé neveztek ki, mely beosztásomban a kormányzó katonai tanácsadójának tisztségét is én láttam el. 1938 augusztusában, Horthy kormányzó kíséretében, részt vettem annak németországi látogatásában, mely alkalommal bemutattak Hitler Adolfnak is. (Ezen alkalommal megkaptam a német SAS-rendet.) Ebből a beosztásomból 1939. február 1-én a budapesti 1. hadtest parancsnokává neveztek ki. 1940 nyarán Werth Henrik és Rácz Jenő ajánlatára (akik barátaim voltak) a kormányzó megbízott az akkor felállításra kerülő három magyar hadsereg egyikének felállításával és annak parancsnokságával. Így lettem a 2. hadsereg parancsnoka. A 2. hadsereg megalakulásakor állott: az 1., a 2. és a 7. hadtestekből. Békelétszáma körülbelül harmincezer fő volt.

Feladatomban volt a 2. hadsereg egységeit úgy kiképezni (kiképzési rendeletek alapján), hogy az elkövetkezendő háború esetén ütőképes legyen. A hadsereg-parancsnokság székhelye az akkor megszűnt Honvéd Főparancsnokság helyiségében, a Honvédelmi Minisztériumban volt. Az 1. hadtestparancsnokság Budapesten, a 2. hadtestparancsnokság Székesfehérváron, a 7. hadtestparancsnokság Miskolcon volt. 1942. január végén Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök összehozott a Budapesten tartózkodó Keitel német vezérezredessel (ekkor már vezértábornagy - Merlin1). Ez a találkozásunk a Gellért Szállóban folyt le.

Itt Keitel jelenlétében közölte velem Szombathelyi, hogy a magyar kormány megállapodott a németekkel egy magyar hadseregnek a keleti frontra való küldésében. Ennek a hadseregnek a vezetésével - az én parancsnokságom alatt álló - 2. hadsereg parancsnokságát bíznák meg. Én ezt a feladatot esküvel fogadott kötelességemhez híven elvállaltam, annál is inkább, mert akkor én az Oroszország elleni háborút helyesnek tartottam, mert meggyőződésem volt, hogy a hazának a

magyar otthont nem itt, hanem az országtól távol, Oroszországban, kell megvédeni. Ezért vállaltam el a 2. hadseregnek parancsnokságát, és a tengely oldalán való harcbavetését.

A mozgósítás alatt történt szemléimen és a tiszti gyűléseken állandóan hangoztattam azt a tényt, hogy a tengely oldalán harcolva, hazánk megvédése miatt kell kimennünk a keleti frontra, mert kinn Oroszországban fog eldőlni Magyarországnak az ezeréves jövője, valamint az, hogy milyen helyet fog kapni Magyarország az új Európában. Azt is hirdettem, hogy a Szovjetunió az, aki megtámadta Magyarországot, és hogy az a magyar népet rabszolgasorsra akarja juttatni.

Beismerem azt a tényt, hogy a 2. hadsereg a frontra való indulásakor nem volt kellően felszerelve. Lehetséges, de határozottan nem emlékszem vissza, hogy még Magyarországon olyan hadseregparancsot bocsátottam ki, melyben az oroszországi hadjáratok alól magukat kivonni akaró honvéd személyek ellen hadbírói eljárást helyeztem volna kilátásba.

1942. május 13-án indult el a 2. hadsereg parancsnoksága a keleti frontra. Szombathelyi vezérkari főnök utasítására jelentkeztem Hitlernél, ezért utamat megszakítva, Posenen át egy kelet-poroszországi erdő melletti főhadiszállásán felkerestem Hitlert. (Ezen utamra elkísért Rakovszky vezérőrnagy, vezérkari főnököm és Cseh Kálmán alezredes, segédtisztem.)

Hitlernél körülbelül tíz percig tárgyaltam, aki ezen idő alatt nagy vonalakban ismertette az akkori hadi helyzetet, majd engem elbocsátván, Halderrel körülbelül fél óráig tárgyaltam, részletesen átbeszélve a hadi helyzetet, és felemlítettem előtte a 2. hadsereg fegyverzetében fennálló hiányosságokat, melyek pótlását kértem, amit Halder meg is ígért. Halder ezután közölte velem, hogy a 2. hadseregrel vonatkozó részletesebb eligazítást Harkovban, von Bock vezérezredestől fogom megkapni. Ezután Harkovba repültem, ahol jelentkeztem von Bock vezérezredesnél, aki nagyjából tájékoztatott a hadi helyzetről. Tudtomra adta, hogy a 2. hadsereg a Weichs vezérezredes parancsnoksága alatt álló német hadseregcsoport kereteiben kerül bevetésre, és ezért vegyem fel az érintkezést a kurszki törzsszálláson tartózkodó Weichs vezérezredessel. Ezután

jelentkeztem Kurszkban Weichsnél, akitől megkaptam a 2. hadsereg felvonulásával kapcsolatos utasításokat.

A nyári hadműveletek megindulásakor került először sor a parancsnokságom alatti egység harcba vetésére. Nevezetesen a III. hadtest és egy német hadtest (mely aláam volt rendelve) parancsnokságom alatt előrenyomult az Oszkol vonaláig, majd innen a III. hadtest parancsomra felváltotta a Donra előrenyomult német páncélos egységeket. (Ezen alkalomból kaptam meg a német Vaskereszt 1. osztályát.) Ezután elrendeltem, hogy a Don-vonalat megszállva tartó német erőket fokozatosan váltsák le a IV. és a VII. hadtest sereg testjei (az 1. páncélos hadosztály és a repülődandár ezek mögött tartalékként helyezkedett el). 1942 augusztusáig megszálltam a 2. hadsereg zömévei a Voronyezstől délre levő, körülbelül kétszázharminc kilométer kiterjedésű Don-szakaszt.

Budapestre 1943. május 1-én érkeztem, amikor is, tekintve, hogy a korhatárt elértem, legfelsőbb utasításra nyugdíjaztatásom elrendelését közölték. 1943. november 1-ig (mert akkori kelettel jelent meg nyugdíjaztatásom) részben a 2. hadsereg megmaradt részének felszámolásával, részben pedig beosztottaimnak kitüntetési javaslatainak elbírálásával foglalkoztam.

Becslésem szerint a 2. hadseregnek a keleti hadszíntéren vívott harcaiban hatvanötezer fő vesztesége volt. 1944. november végéig magánemberként éltem Budapesten, amikor is feleségem súlyos beteg lett, nem akarván az ostromot vele Budapesten tölteni, fokozatosan kitelepültem Ausztriába, majd Bajorországba kerültem, ahol 1945. május 1-ével amerikai hadifogságba estem Eichendorf községben.”⁶

III. Népbíróságok létrejötte

Magyarország második világháborús tragédiája, a Don kanyarnál kezdődött a nyilas hatalomátvétellel és terrorteljesedéssel. A harcok folyamatosan országunk területére tevődtek. A Vörös Hadsereg

⁶ Budapesti Népbíróság 1947. szeptember 25-i tárgyalási jegyzőkönyv Fővárosi Levéltár XX.-2.b 26213/1947.

már Budapest ostromát megkezdte, addig az ország németektől megtisztított területén megkezdődött az állam újjászervezése, melynek során megalakult az Ideiglenes Nemzetgyűlés Debrecenben 1944. december 21-én.

A Nemzetgyűlésen a Magyar Kommunista Párt képviselőjeként felszólalt Révay József, aki hangsúlyozta: *„A nyilas hazaárulókkal való leszámolást követeli az igazság és követeli a magyar demokrácia államérdeke. Az igazság parancsa, hogy azok, akik a magyar hazát 30 ezüst márkánál olcsóbban eladták a német hódítóknak, elvegyék méltó büntetésüket. A magyar nép jogérzete követeli, hogy lakoljanak azok, akik miatt a magyar honvéd még mindig idegen ügyért ontja a vérének egy esztelen öngyilkos háborúban. A magyar állam érdeke, hogy leszámoljunk a nyilas hazaárulókkal. A demokratikus Magyarországon nincs és nem is lehet helye hazaárulóknak. demokrácia nem bűnbocsánat, a nép és a haza ellenségei számára, hanem pallos, amely kérhetetlen szigorral lesújt rájuk, le kell, hogy csapjon a nép és haza ellenségeire... (...) ...nyilasok elleni harcban, mi kommunisták helyesljük és üdvözljük a demokratikus népbíróságok alakítására irányuló, alulról a nép mélyéből jövő kezdeményezést. Üdvözljük a szegedi szakszervezetek erre vonatkozó követelését és teljes mértékben helyesljük a szegedi nemzeti bizottságnak a népbíróságok felállítására vonatkozó határozatát...(…) ...ezért valljuk, hogy most már magának a kormánynak kell vezetnie a népbíróságok felállítására irányuló népi mozgalmat. Neki magának kell kezébe venni a hazaárulók feletti ítélkezésre hivatott népbíróságok szervezését.”⁷*

Dálnoki Miklós Béla által vezetett Ideiglenes Kormány megalakulásakor deklaráta, hogy *„... felelősségre vonja a hazaárulókat.”*Ezzel el is indult az a folyamat, amely a Népbíróságok létrehozására, a háborús bűnösök felelősségvontására vonatkoztak.

Ha az új jogi rendelkezés az adott politikai viszonyok között klasszikus jogelveket sért - annak bírálata nem csatazajban ítélkező jogalkalmazók feladata, hanem kényelmes késői korok kritikusaié...Végeredményben arra a megállapításra jutottunk, hogy ez a népbírósági jogszabály a mi fegyverünk, ezt kaptuk. Majd gyakorlatban válik el, hogy mennyit ér az igazságszolgáltatásban

⁷ Ideiglenes Nemzetgyűlés 2. ülése. Idézet Révay József hozzászólásából Kossuth könyvkiadó 1984.

és a politikában, s mennyire rúg vissza a puska. Később ez a fegyver sokszor nullát lő és ilyenkor nagyot rúgott vissza. Kétségtelen, hogy ez a fegyver sem volt tökéletes, de a legjobb puska sem találhat célba, ha célzás közben jobbról, balról lökdösik a csövét.”⁸

III.1. Háborús bűnösök felelősségre vonásának kérdései

Az I. világháború idején felmerült háborús bűnösök felelősségre vonása. Egy londoni jogászprofesszor Hugh Bellot már 1916-ban egy olyan javaslattal állt elő, hogy szervezzenek büntető törvényszéket, melynek elsődleges feladata a háborús felelősség és hadiszabályok megsértésének megállapítása és vizsgálata, valamint a bűnösök feletti ítélezés. A versailles-i békeszerződés, már ezt az irányvonalat követte, amely a háború törvényeivel és szokásaival ellenkező cselekményeket nemzetközi deliktumokká nyilvánította. Ténylegesen ezek voltak az első kísérletek arra vonatkozóan, hogy támadó háborúért, mint nemzetközi jogsértésért felelős beosztású embereket, akiknek köze lehetett a háborús konfliktushoz, tegyenek felelőssé.

A versailles-i békeszerződés sikertelen kísérletét követően, hogy nemzetközi büntetőbíróóságok jöjjenek létre, nem tűnt el végérvényesen, hiszen a Népszövetségben is napirenden volt, de időszerűtlennek ítélték meg.

Ebben a vészterhes korszakban az a felfogás dominált, hogy nem feladata a jognak döntenie arról, hogy a háború jogos-e vagy sem, vagy hadviselés módja képviselheti-e jogi szabályozás tárgyát. Tegyük hozzá, hogy az első háború után, a gazdasági válság, annak következményei mellett, és a fasizmus térhódításával már nem igazán foglalkoztak ezzel a kérdéssel.

A második világháború kitörését követően, majd a német, később japán agresszió, ismételten napirendre hozta a kérdést. Először az Egyesült Nemzetek 1942. január 1-i nyilatkozata, majd a moszkvai értekezleten (1943. október 19-30) elfogadott nyilatkozatot deklarálja a háborús bűnösök felelősségre vonását: *...Amikor majd fegyverszünetet engedélyeznek valamely Németországban megalakuló kormánynak, azokat a német tiszteket és katonákat, valamint náci párttagokat, akik a fent említett kegyetlenkedésekért, mészárlásokért és kivégzésekért felelősek vagy azokban beleegyezően részt vettek, visszaküldik azokba az országokba, amelyekben förtelmes büntetteiket elkövették, avégből, hogy a felszabadított országok és az ott megalakuló szabad*

⁸Dr. Major Ákos: Népbíraskodás, forradalmi törvényesség. Egy népbíró visszaemlékezései. Minerva, Budapest, 1988 141-141.o

kormányok törvényei szerint ítélkezhessek felettük és büntethessék meg őket. Ezekben az országokban lehetőleg minden részletre kiterjedő listákat fognak összeállítani, különös tekintettel a Szovjetunió előzőlött részeire, Lengyelországra és Csehszlovákiára, Jugoszláviára és Görögországra, ideértve Kréta szigetét és más szigeteket, továbbá Norvégiára, Dániára, Hollandiára, Belgiumra, Luxemburgia, Franciaországra és Olaszországra. Így azok a németek, akik részt vesznek olasz tisztek tömeges agyonlövésében vagy francia, holland, belga vagy norvég túsok vagy krétai parasztek kivégzésében, vagy akik részt vettek a lengyel nép soraiban vagy a Szovjetunió azon területein elkövetett öldöklésekben, amelyekről most söprik ki az ellenséget, tudni fogják, hogy vissza fogják őket vinni bűncselekményeik színhelyére, és az általuk gyalázatosan bántalmazott népek fognak ítélkezni felettük. Azok pedig, akik eddig még nem mocskolták be kezüket ártatlanok vérével, óvakodjanak attól, hogy csatlakozzanak a bűnösök soraihoz, mert a három szövetséges hatalom teljes biztonsággal a világ legtávolabbi búvóhelyéig üldözni fogja őket és kiszolgáltatja őket vádlóiknak, hogy elvegyék igazságos büntetésüket. Fenti nyilatkozat semmiképpen sem érinti azoknak a főbűnösöknek az esetét, akiknek bűncselekményei nincsenek földrajzilag helyhez kötve és akiket a szövetséges országok kormányai együttes döntésének megfelelően fognak megbüntetni.”⁹

Ennek a közös megállapodásnak az alapelve, melyhez még 19 állam csatlakozott, háborús bűnösök semmiképpen sem menekülhetnek a felelősségre vonás elől, Őket azokban az országban - annak saját törvényei szerint - kell elítélni, ahol a kegyetlenkedéseket, bűncselekményeket elkövették. A nemzeti bíraskodás alól kivételt Németország jelentett, ahol megszállási bíróságok hoztak ítéletet.

Kiemelkedő még az 1945. augusztus 8-án Londonban aláírt egyezmény, mely egyrészt dönt a Nemzetközi Katonai Törvényszék létrehozásáról, valamint ...”*semmiképpen sem érinti bármely nemzeti vagy megszállási bíróság illetékességét vagy hatáskörét, amelyet a szövetséges Hatalmak valamelyikének területén vagy Németországban létesítettek vagy létesíteni fognak háborús bűnösök bíróság elé állítása céljából.*¹⁰

⁹A moszkvai értekezleten (1943. október 19-30.) elfogadott nyilatkozat 4. pontja Háromhatalmi nyilatkozat a kegyetlenkedésekről Halmosy Dénes Nemzetközi szerződések 1918-1945. Közgazdasági és jogi kiadó 1983. 557-561.o

¹⁰Halmosy Dénes i.m 682-684. o.

A magyarországi szabályozás sajátosan alakult. Mint láttuk, már az Ideiglenes Kormány is deklarálta a bűnösök felelősségre vonását. Szövetséges hatalmak és országunk között 1945. január 20-án Moszkvába aláírásra került a fegyverszüneti megállapodás. Ezt a megállapodást az Ideiglenes Nemzetgyűlés által 1945. szeptember 13-án elfogadott 1945. évi V. törvény cikkelyezte be mégpedig 1945. január 20-i hatállyal visszamenőleg. A fegyverszüneti egyezmény 14. pontjának rendelkezése, amely a téma szempontjából fontos: *„Magyarország, közre fog működni a háborús bűncselekményekkel vádolt személyek letartoztatásában, az érdekelt kormányoknak való kiszolgáltatásában és az ítélkezésben e személyek felett.”*¹¹

Itt meg kell állni egy gondolat erejéig, és kiemelni a visszamenőleges hatályú törvényalkotás problematikáját. Amíg nem hallgattam jogot, csak laikusként voltam tisztában a jogalkotási folyamatokkal, és a jogszabályok hierarchiájával. Egy jogszabály hatályával kapcsolatban is a hétköznapi ember gondolkodásával tudtam volna nyilatkozni. Arról, hogy „visszamenőleges hatály tilalma” nem is hallottam. Bizonyos jogi ismeretek birtokában, döböntem meg, amikor a Népiroságok működésével kapcsolatban olvastam, hogy a fegyverszüneti egyezményt visszamenőlegesen törvény cikkelyezték be, ezek alapján került kibocsátásra a népbíráskodásról szóló rendelet. Felmerült a kérdés, hogy akkor, azok, akiket a fegyverszüneti egyezményben vállalt kötelezettség alapján fogtak perben és ítétek el, azok esetében az ítélet valóban jogszerű volt-e, függetlenül a bűnösség kérdésétől.

Ennek kapcsán jutottam el az Alkotmánybíróság egyik határozatához, a 2/1994. (I.14.) AB határozat, melyben külön megvizsgálta, van-e (volt-e) és mennyiben nemzetközi jogi kötelezettsége a Nbr. 11. és 13. §-aiban megfogalmazott magatartások bűncselekménnyé, még hozzá háborús bűncselekménnyé nyilvánítására. Az AB a hivatkozott határozatában mondja ki: *„Az Alkotmánybíróság a nagybirtokrendszer megszüntetésével kapcsolatos jogszabályok alkotmányellenességéről szóló 66/1992 (XII.17.) AB határozatban megállapította, hogy „ az államnak nemzetközi szerződésen alapuló kötelezettsége a háborús és emberiség elleni bűncselekmények üldözése, konkrétan a gyanú esetén a bűnösök vád alá helyezése, és bírói eljárásban azok elítélése. Az Alkotmánybíróság ezért külön vizsgálta van-e nemzetközi jogi*

¹¹ 1945. évi V. törvény Moszkvában az 1945.évi január hó 20. napján kötött fegyverszüneti egyezmény becikkelyezéséről 2.§ 14. pont

kötelezettsége az Nbr. 11. és 13-§-aiban megfogalmazott magatartások bűncselekményé nyilvánítására.

Jogi értelemben vett kötelezettséget a fegyverszüneti egyezmény 14. pontja tartalmaz. Az, hogy Magyarország közre fog működni a háborús bűncselekményekkel vádolt a személyek feletti ítélezésben, feltételezte - minimálisan - a tényállások és a büntetési tételek meglétét. Már az Nbr. előkészítése folyamán, majd megszületését követően szakmai körökben vita folyt a tekintetben, hogy a háborús bűnösök felelősségre vonásának kötelezettsége igényli-e a nullum crimen, nulla poena sine lege elvének feladását a visszaható hatályú jogalkotást és jogalkalmazást, vagy a hatályos büntetőjogi szabályok, illetve a miniszterek felelősségét meghatározó és felelősségre vonását lehetővé tevő, akkor hatályos 1848. évi III. tc. és az 1920. évi X. t.c. rendelkezései megfelelő alapot szolgáltatnak volna-e az ítélezéshez. Anélkül, hogy az alkotmánybíróság e kérdésben állást foglalt volna, megállapította, hogy az Nbr. megalkotására ezen belül a visszaható hatályú büntető jogalkotásra a magyar államnak nem volt nemzetközi jogi értelemben vett kötelezettsége, az jogilag szuverén döntés eredményeként született. A fegyverszüneti egyezményből önmagából fakadó jogi kötelezettség csupán a háborús bűnösök büntetőjogi felelősségre vonására vonatkozott, a felelősségre vonás mikéntje: a visszaható hatályú büntető jogalkotás, a tényállási elemek és a büntetések meghatározása, a különbíróságok felállítása formailag a magyar állam „szuverén” döntése volt.¹²

III.2. Népbírósi jog

A magyarországi népbírósi jog létrejöttével kapcsolatban ki kell emelni azt, hogy 1944. december 13-án a Szegedi Nemzeti Bizottság határozatot hozott, a Népbírósi jog felállításáról. Ezek voltak a kezdeti lépések, erre utalt a Nemzetgyűlési felszólalásában Révay József is. Az megalakult Igazságügy-minisztérium kinevezett minisztere Dr. Valentiny Ákos ügyvéd a rendelet előkészítésével Dr. Réczei Lászlót és Dr. Balogh Győzőt bízta meg. A kodifikáció gyors ütembe haladt és a tervezetből 1945. január 25-re lett jogszabály, melyet 1945. február 5-én hirdettek ki 81/1945. (II. 5.) ME. számú rendelettel. (továbbiakban Nbr.)

¹²Alkotmánybíróság 2/1994. (I.14.) AB Határozat

Az Nbr. megalkotásakor három jogszabályra támaszkodtak, az 1878. évi V. tc. (akkor hatályos Btk), továbbá az 1896 évi XXXIII tc-re (akkor hatályos büntető perrendtartás), valamint az 1930. évi II. tc.-re (akkor hatályos katonai Btk.).

A rendelet legfontosabb eleme, a háborús és néPELLenes cselekmények fogalmi meghatározása, valamint ezen bűncselekmények hivatalból történő üldözése.¹³

Rendelkezők öt nagy csoportba sorolják a háborús bűnösöket. Az első csoportba tartoznak, akik vezető állású tisztségviselőként a világháború magyarországi kiterjesztését, illetve a háborúba lépést elősegítették. A második csoport, szélső jobboldali, nyilas, fasiszta mozgalmak támogatói, valamint azok, akik a háborúban való részvételt, szóval, vagy tettel elősegítették. A harmadik csoport elsősorban a nyilas kormány tagjai, vezető tisztségviselői. A negyedik csoport azon újságírók, publicisták, színészek, akik a háború mellett agitáltak. Az ötödik csoport, azon honvédek, honvédtisztek, csendőrök és katonák, akik Magyarországon, illetve a megszállt orosz területeken, az ottani polgári lakossággal, a munkaszolgálatosokkal, hadifoglyokkal kegyetlenkedtek, illetve azokat meggyilkolták, meggyilkolásukban közreműködtek. A háborús bűnösök nevééről 1945. februárjára készült egy összefoglaló lista, amely 1945. április 3-án a sajtóban is megjelent. Ezen kívül több lista is készült még.

A Népbíróság által kiszabható legsúlyosabb büntetés a halálbüntetés, melyet kegyelmi úton, életfogytiglani, vagy 10-15 évig terjedő határozott tartamú fegyházbüntetésre volt átváltoztatható. Az alap rendelet szerint a kegyelmezési jogot a Nemzeti Főtanács gyakorolhatta, melyet az igazságügy-miniszter javaslatára hozott meg. A rendelet szerint a halálbüntetés kiszabásának azok esetében állt fenn, akik az úgynevezett háborús főbűnök elkövetői, akik elősegítették az ország

¹³Nbr. 11. § szerint háborús bűnös az, aki az 1939. évi háborúnak Magyarországra való kiterjedését, vagy Magyarországnak a háborúba való mind fokozottabb mértékbe történő belesodródását vezető állásban kifejtett tevékenységével vagy magatartásával elősegítette, vagy megakadályozni nem törekedett, bár erre vezető közhivatali állásánál, politikai, közgazdasági, közéleti szerepénél fogva módja lett volna. Az, aki mint a kormány, országgyűlés tagja, vagy mint vezető állást betöltő közalkalmazott, kezdeményezője, vagy, bár a következményeket előre láthatta részese volt olyan határozat hozatalának, amely a magyar népet az 1939. évben kitört világháborúba sodorta, illetve aki a fegyverszünet megkötését erőszakkal, vagy befolyásának kihasználásával megakadályozni igyekezett. Háborús bűnös az is, aki vezető jellegű cselekményével a nyilas mozgalomnak segítséget nyújtott a hatalom megszerzésére irányuló lázadásához, a hatalom megtartásához, vagy aki e hatalom megszerzése után kapott kinevezés alapján a nyilas kormányzatban, közigazgatásban, vagy honvédelem keretében élete fenyegető kényszerű szüksége nélkül vezető állást vállalt. (vezető állás alatt miniszteri, államtitkári, főispáni, főpolgármesteri, hadseregarancsnoki, hadtestparancsnoki, vagy hasonló fontos állást kell érteni) Magyar Közlöny 1945. február 5. Országos Levéltár

háborúba sodródását, akadályozták a fegyverszünet megkötését, vezető szerepet töltöttek be a nyilas mozgalomban, megszállt vagy visszacsatolt területek lakosaival kegyetlenkedtek, azokat meggyilkolták. Ki kell emellett emelni, hogy nem tartoztak ebbe a kategóriába, de szintén halálbüntetés kiszabásával büntették azokat, akik a német hadsereg vagy az SS, vagy a Gestapo kötelékébe léptek, ha ezen cselekményükkel összefüggésben magyar állampolgárok halálát okozták, továbbá ebben a minőségükben a magyar honvédség ellen harcoltak, esetleg a magyar katonák átállítását megakadályozták, de ide kell sorolni a rendelkezés szerint azokat is, akik németek és nyilasok besúgóit is.

Az alaprendeletet nagyon hamar módosították, 1945. május 1-én lépett hatályba és az 1440/1945. (V.1.) ME sz. rendelet (továbbiakban Nbr.nov). A rendelet kiterjesztette a háborús bűnösök körét¹⁴, a büntetési nemek között megjelent a kényszermunka is. A halálbüntetés kiszabásának lehetősége azon bűnösök esetében is lehetőséget adott a Nbr.nov, arra is, akik nem próbálták meg megakadályozni az ország háborúba sodródást, bár ezt megtehették volna, továbbá, közreműködtek olyan határozat elfogadásában, melynek eredményeként a háború Magyarország területére is kiterjedt. Ennek értelmében halállal büntethető, aki az 1939. évi háborúnak Magyarországra kiterjedését vagy Magyarországnak a háborúban mind fokozottabb mértékben történő belesodródását vezető állásában kifejtett tevékenységével vagy magatartásával elősegítette, vagy megakadályozni nem törekedett, bár erre vezető közhivatali állásánál, politikai, közgazdasági, közéleti szerepénél fogva módja lett volna [Nbr. 11. § 1. pont 2) bekezdés], illetve aki mint a kormány, országgyűlés tagja, vagy mint vezető állást betöltő közalkalmazott, kezdeményezője, vagy, bár a következményeket előre láthatta, részese olyan határozathozatalnak, amely a magyar népet az 1939. évi háborúba sodorta. (Nbr. 11.§ 2 pont) A Nbr.nov 6. § (2) bekezdése egy új 6. pontot iktatott be a Nbr. 11. §-ának felsorolásában, mégpedig, aki nyomtatványban, (sokszorosítás módjára tekintet nélkül) a gyülekezet előtt elmondott beszédében, vagy rádió útján huzamosabb időn keresztül olyan tevékenységet fejt ki, amely alkalmas volt arra, hogy az ország hadba lépést, illetve fokozott mértékben való folytatás érdekében a közfelfogást oly mértékben befolyásolja.

¹⁴Az Nbr. nov 6.§-ának rendelkezése szerint az Nbr. 11.§-ának 5 pontja helyébe az a rendelkezés lép, hogy háborús bűnös az is, aki a megszállt területek lakosságával vagy a hadifoglyokkal való bánás tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette vagy a visszacsatolt területek lakosságával, a reá bízott hatalommal visszaélve kegyetlenkedett, vagy általában akár belföldön, akár külföldön felbujtója, tettese vagy részese volt emberek törvénytelen kivégzésének, vagy megkínzásának Magyar Közlöny 1945. év augusztus Országos Levéltár

A népbíráskodással kapcsolatban még két rendeletet alkotott az Ideiglenes Kormány, az 5900/1945. (VIII.5.) ME sz. rendelet, amely a távollévő terhelt elleni eljárást szabályozta, a 6750/1945. (VIII. 16.) ME. számú rendelet, mely a közhivatalnokok munkafegyelmének fokozottabb biztosítása tárgyában. A 4 rendeletet az Ideiglenes Nemzetgyűlés az 1945 évi VII. törvénnyel emelte jogerőre, mely 1945. szeptember 16-án lépett hatályba. Az alaprendeletet nem foglalta egységes szerkezetbe, az utóbbi módosításokkal és kiegészítésekkel, hanem a törvényre emelés külön - külön az 1945. évi VII. tc. I-IV mellékleteiként történt.

Szorosan nem csak részben kapcsolódik a népbírósággal kapcsolatos jogszabályhoz egy elszórt rendelet, különösen annak ismeretében, hogy nagyon sok katonát fogtak perbe és vádoltak háborús bűncselekményekkel. A Magyar Közlöny 1945 évi 15. számában jelent meg a 667/1945 ME számú rendelet, mely a háborús bűnösök, valamint népellenes bűncselekményt elkövető honvédek közigazgatási úton történő lefokozásáról és kicsapásáról rendelkezik.¹⁵ A rendelet érdekessége, hogy eleve közigazgatási úton nyilvánítani valakiről, hogy bűnös-e, ennek alapján vele szemben joghátrányt alkalmazni, a népbíróság jogerős döntéséig, egyszerűen abszurdnak tűnik. A jogalkotók is érezhették ennek a helyzetnek a „fonákságát”, mert alig két hónap múlva meg is változtatták, majd kihirdették a Magyar Közlöny 1945. évi 72. számában a 4180/1945. ME számú rendeletet, mely egyúttal hatályon kívül helyezte a 667/1945. ME rendeletet. Erre 1945. június 10-én került sor.

Az Ideiglenes Nemzeti kormány honvédelmi minisztere a második rendelet megjelenéséig 85 tisztet, mint háborús bűnöst, közigazgatási úton lefokozott és a honvédség kötelékéből kicsapott¹⁶.

¹⁵667/1945. ME számú rendelet 1.§ Mindazokat a honvédegyéneket, akik a 81/1945. ME sz. rendelet intézkedéseire képest háborús bűnösnek minősülnek, illetve népellenes bűncselekményt követnek el, vagy követtek el, addig is, amíg a népbíróság elé állíthatók és tetteikért ott felelősségre vonhatóak lesznek közigazgatási úton a honvédségből ki kell csapni, s ha rendfokozata van le kell fokozni. Magyar Közlöny 15. szám. Országos Levéltár

¹⁶1945. június 19-én (28.611/el. vkf. ü.-1945.), 20-án (28.900/el. vkf. ü.-1945.), 27-én (29.664/el. vkf. ü.-1945.), július 4-én (30.384/el. vkf.- 1945.) és július 8-án (30.889/el. vkf. ü.-1945.) hozott rendeleteivel „*mint háborús bűnösöket közigazgatási úton*” lefokozott és a honvédség kötelékéből kicsapott (a Honvédségi Közlöny 1945. évi 18. számában közzétett értesítés

IV. A vizsgálat és a vád

„Kérem elfogadni, az alábbi kijelentésemet.

Én önként kényszerítő ok nélkül tértem haza tudva, hogy a háborús bűnösök listáján szereplek, mert cselekedetemért hely akarok állni. Minden kérdésre, legjobb emlékezetem szerint válaszolok, semmit elhallgatni nem akarok, magamat hazugságokkal a felelősség alól kivonni nem szándékozom, de már sok részlet fölött az uralmam elveszítettem és sok mindenre nem emlékezem.

Ennek okai:

- 1. Elmúlt azóta 4-4 1/3 esztendő*
- 2. Súlyos események sora vonult el felettünk*
- 3. Személyemet csapások sora érte*
- 4. 13 hónap hadifogság, tele nélkülözéssel, testi lelki szenvedéssel*
- 5. Végül korom; 64. életévembe léptem*

Hozzájárult mindezekhez az is, hogy hadi parancsba vagy részlet intézkedésben csak a hadműveletekkel szorosan összefüggő dolgokra adtam személyes utasítást, a többi mind előadó osztályok javaslatára készült, melyeket ők nekem jelentettek, melyeket indokoltak, érveiket elfogadtam, a rendelet kiadásához hozzájárultam. Ezzel tehát a felelősség teljes egészében rám hárul, de mert nem tőlem származik a gondolat ma már nem is emlékszem a kiadására.

Kérem vallomásomat így megítélni!”¹⁷

A tábornok, 1946. októberében az első szállítmánnyal tért vissza Magyarországra, önként. Vallomásából is kiderült, tisztában volt azzal, hogy a háborús bűnösök listáján szerepel, valószínű, hogy vele szemben az eljárást le is folytatják, valamint a legsúlyosabb büntetésre számíthat. Ezeket vállalta. Kaposváron vették őrizetbe 1946 októberében.

¹⁷ Jány Gusztáv kézzel írt nyilatkozata Fővárosi levéltár XX-2.b 3452/1947

IV.1. Vizsgálat

Háborús bűntette miatt ellene a vizsgálatot Magyar Honvédelmi Minisztérium Katona Politikai Osztály folytatta le.

Az eljárás során az iratanyagokban, egyetlen egy kihallgatási jegyzőkönyvet találtam, melyet 1947. június 2-án rögzítettek. A levéltári anyagok között volt egy 45 kérdésből álló írat, valamint ahhoz szervesen kapcsolódóan Jány Gusztáv által kézzel írt a feltett kérdésekre adott válasz., melynek a terhelte „Életem története” címet adta.

A gyanúsított kihallgatásának jegyzőkönyvéből az alábbiakat kell kiemelnem:

A II. magyar hadsereg frontra indulása kapcsán az alábbi kijelentést tette: *„Beismerem, azt a tényt, hogy a 2. magyar hadsereg a frontra való indulásakor nem volt kellően felszerelve.”*¹⁸

A vallomásából az is kiderül, hogy a frontra kikerkezve jelentkezett Hitlernél, majd annak utasítására Halder vezérezredessel egyeztetett, aki akkor a német hadsereg vezérkari főnöke volt. Ezen az egyeztetésen Jány jelezte, hogy *„(...) ...felemlítve előtte a 2.hds.-nél fegyverzetben fennálló hiányosságokat, melyek pótlását kértem, amit Halder meg is ígért.”*¹⁹ Ezen a megbeszélésen kapta meg a további utasításokat, azt, hogy Bock vezérezredesnél kell jelentkeznie, aki tudtára adta, hogy az irányítása alatt lévő hadsereg a Weisch vezérezredes parancsnoksága alatt álló német hadsereg csoport keretein kerül bevetésre.

A nyári hadműveletek során került először bevetésre, az előrenyomulás a Don vonaláig sikeres volt, amiért I. osztályú vaskereszt kitüntetésbe részesült, 1942. augusztusáig 250 km hosszúságban a 2. hdsg. zömével megszállta a Don vonalát.

Vallomásában kiemeli, hogy a megszállt területeken jelentős partizán tevékenység folyt, a partizánvadász tevékenységet az 1/b osztályok, valamint a hadtápalakulatok hajtották végre. Az úgynevezett 1/b osztályok a kémelhárító osztályok voltak, melyek szervezeti egységként a 2. hadsereg kötelékébe tartoztak, valójában azok parancsokat, utasításokat a vezérkari főnöktől kaptak.

¹⁸ Kihallgatási jegyzőkönyv Fővárosi levéltár XX-2.b 3452/1947

¹⁹ Kihallgatási jegyzőkönyv Fővárosi levéltár XX-2.b 3452/1947

A hadseregen belül működtek tábori bíróságok, ezeknek kettős bírászkodására²⁰ parancsot nem adott.

Jány Gusztáv gyanúsított vallomásaiban, illetve az általa kézzel írt és az iratokhoz bizonyítékként csatolt feljegyzéseiben, az alábbiak tekintetében teljes beismerésben volt

- parancsban rendelte el a polgári lakosság túszként való összeszedését, azoknak, rongálás esetén a megtorlásként történő felakasztását
- a 2. hds-ben szolgálatot teljesítő nemzetiségi származású és megbízhatatlan honvédek egy egységbe tömörítésére, olyan elhelyezésre, mely során saját nehézfegyverzet tüze bármikor elérhette azokat.
- az orosz munkára igénybevett polgári lakossággal szembeni kíméletlenségre adott parancsot
- A tábori bíróságok által hozzá felterjesztett ítéleteket jóváhagyta
- A német egységekkel való egyezmény alapján a magyar katonák által ejtett hadifoglyokat minden esetben átadta a németeknek
- A „Führer” parancsára több ízben rendelte el a magyar egységeknek „felkoncolás terhe mellett” a végsőkig való kitartást
- A januári áttörést követően elrendelte, hogy „kemény emberekből” tábori csendőr alakulatokat állítsanak fel, és a visszavonuló alakulatokat bármilyen módon állítsák meg.
- A „záróvonalat” átlépő és visszavonuló honvéd személyeket „koncolják” fel.
- A parancsai alapján az alárendeltjei több alkalommal alkalmazták a felkoncolás, kikötés, testi fenytést, de ennek tömeges voltáról nem tudott.
- Parancsaiban, kiadványaiban, javaslataiban, ténykedésével azt a célt akarta elérni, hogy a magyar katonai kormányzat vigye be a magyar közvéleménybe, hogy a tengely melletti háború szükséges és erősítse meg a magyar lelket, a végsőkig való kitartásra, mert egy orosz győzelem

²⁰ Kettős bírászkodás: partizánok, munkaszolgálatosok hadbíróági ítélet nélküli kivégzése

esetén Magyarországra rabszolga sors vár. Hirdette és írta, hogy Oroszország „istentelen rabszolgatartó állam, ahol a munkásnak a bére korbács és pisztoly.”

Az eljárás során, egy pontot tagad, amivel vádolták: „ Tagadom, hogy olyan rendelkezést hoztam volna, melyben az országúton közlekedő polgári lakosoknak a kivégzésére adtam volna utasítást.”

A kihallgatási jegyzőkönyv többi részében a hazatéréséről valamint arról nyilatkozik, hogy 1943. május 1-i hazatérést követően, milyen feladatai voltak, illetve arról, hogy mikor került amerikai hadifogságba, továbbá hogyan került Magyarországra.

A Katona Politikai Osztály Elhárító Alosztálya 1946. novemberétől az alábbi személyeket hallgatta meg tanúként, azzal a céllal, hogy Jány Gusztáv háborús bűntetteit alátámasszák.

- Görgényi Dániel százados(1946. november 25.)
- Erdeős László nyugalmazott alezredes(1947. május 22.)
- Illés Béla író (szovjet állampolgár) (1947. május 22.)
- Dr. Verő Ubul rendőr őrnagy(1947. június 3.)
- Sándor Zoltán nyugállományú alezredes(1947. február 17.)
- Ternovszky János asztalos mester(1947. március 4.)
- Beta Imre autószerelő(1947. február 20.)
- Veszprémi József fűszerkereskedő(1947. február 14.)
- Szigeti József gépkocsivezető (szföv. fertőtlenítő soffőr) (1947. február 24.)
- Langauff István bank altiszt (1947. február 15.)
- Dr. Babos József hadbíró százados (más ügyben gyanúsított) (1946. november 19.)
- Dr. Hegedűs János (1947. február 25.)
- Ecsédi János üzletvezető (1947. január 14.)
- Ollé Ernő rendőrnagy (1947. január 11.)

- Ónodi János rendőr alhadnagy (1947. január 9.)

A tanúvallomásokból csak azokat szeretném kiemelni, amelyek a vádirat készítésekor a népügyész aláhúzással jelölt, illetve egyes tanúk kapcsán olyan észrevételt kívánok tenni, amely, más megvilágításba helyezheti a tanúvallomások hitelességét.

Görgényi Dániel: A 2. magyar hadsereg századosaként fogságba esik a Donnál. Itt akadályozza meg Stomm Marcell öngyilkosságát. Belép Ő és 8-10 tisztára és 30-40 főnyi legénység a kommunista vezetésű magyar alakulatba. A háború végén Görgényi a szovjetek oldalán harcoló magyar 6. hadosztály egyik műszaki zászlóalját vezette egészen Ausztriáig, majd a Magyar Néphadsereg vezérőrnagya lett.

Tanúvallomásának egy olyan részlete van, melyet felhasználtak az eljárás során: „ A németek a Don mellett a magyarokat mindjobban ágyútölteléknek használták fel, ezt minden józan gondolkodású parancsnok látta,de ezzel Jány nem törődve a németekkel együtt ordította, hogy a magyar hadsereg gyáva és nem állja meg a helyét, ezért a legdrasztikusabb és törvénytelen eljárásokkal is igyekezett mindenáron való kitartásra rávinni az egységeket. (...) Amennyire vissza tudok emlékezni egy konkrét esetre: a Don mellett Kosztenkinél a vörös hadsereg egy támadása alkalmával egy aknavető raj, melynek nem volt löszere. apk-a egy tizedes látta az előretörés térnyerését és az löszer hiányában nem tudta megakadályozni, rajával visszavonult, Jány kivégeztette.

Jány elrendelte egységeinél a polgári lakosságból való túsok szedését, amely abból állott, hogy meg kellett jelölni minden faluban egy csomó polgári személyt, akik életükkel feleltek, bármilyen rongálásért...Tekintettel, hogy ez a hadijoggal ellentétes, ezt az alakulatunkkal nem hajtottuk végre.”²¹

Vallomásában említést tesz négy nazarénusról, akik vallásuk alapján megtagadták a löszeresládák pakolását, emiatt hadbíróság elé állították, parancsmegtagadás miatt halálra ítélték Őket. Görgényi elmondása szerint megpróbált az érdekükben eljárni, de a hadbírók elmondták, hogy felsőbb

²¹Görgényi Dániel tanúvallomása Fővárosi Levéltár XX-2.b 3452/1947

utasításra a hadseregparancsnok utasítására ítélték el, bár kegyelemre ajánlották Őket a parancsnoknak, de az nem élt a kegyelmezési jogával.

Erdeős László vallomásában, két gondolatot kell kiemelni, egyrészt azt nyilatkozta, hogy látott Jány aláírásával ellátott hadseregparancsokat, melyben jóváhagyja a 2. hdsg. hadbírósa által hozott halálos ítéleteket, továbbá a megszállt területeken nem állott fenn partizánveszély, „... nyugodt lélekkel állíthatom és bármilyen hatóság előtt esküvel bizonyítom, hogy ezek a polgári lakosok ellen elkövetett közönséges gyilkosságok voltak, mert partizánok ezen a vidéken nem léteztek.”²²

Illés Béla személye abból a szempontból érdekes, hogy Ő a szovjet hadsereg őrnagyaként a magyarországi hadműveletekben részt, és ennek kapcsán volt egy elhíresült kijelentése szovjet katonaság számára: *"a magyar nők is a szabad zászmány körébe tartoznak"*²³

Vallomásában előadja, hogy személyes tapasztalata volt a voronyezsi frontról. Itt részt vett a ticsihai ütközetben, amely után a szovjet katonák 15 ezer magyar katonát temettek el. Elmondja, hogy a szovjet parancsnokság kezébe került egy parancs, melyet Jány Gusztáv adott ki, amelyben arra ad utasítást, hogy az orosz polgári lakosokat, mint gyanúsakat azonnal agyon kell löni. Hadifogoly beszámolókból tudja, hogy magyar fogságba eső orosz katona nőt át kellett adni az SS-nek kivégzés céljából. Hivatkozik arra, hogy Jány több alkalommal rádió előadást tartott, melyben veszettül uszított a szovjetek ellen.

Sándor Zoltán vallomásából csak egy említésre érdemes részletet emelt ki az ügyészség: *polgári lakosság közül többeket kivégeztetett.*²⁴ Elmondása szerint saját szemével látott két hókupacot, mely alatt a kémelhárítók által kivégzett orosz polgári lakosok voltak. Itt megjegyezném, a holttesteket nem látta a tanú.

²²Erdeős László tanú vallomása Fővárosi Levéltár XX-2.b 3452/1947

²³Sebő Ödön: A halálraítélt zászlóalj 230. o. Magyar Könyvklub 1999.

²⁴Sándor Zoltán tanú vallomása Fővárosi Levéltár XX-2.b 3452/1947

Ternovszky János tanúvallomásának érdekessége, egyrészt az, hogy a kémelhárítóknál, mint gépkocsivezető szolgált, több alkalommal látta, tapasztalta, hogy a kémelhárítás orosz polgári lakosokat vitt el, egy alkalommal 13 főt kivégeztek. A terhelttel kapcsolatban egyetlen egy mondatot tesz, egy beszédet említ, melyet hangosbeszélőn mondott el, a katonák előtt és a lényege a végsőkig való kitartás.

Ternovszky János tanúval kapcsolatban, az iratanyagok közt az alábbi feljegyzést találtam, amely elgondolkodtató.

„A Katonapolitikai Osztály részéről hivatalosan közölheted, a nevedet ne említsd, hogy a Ternovszky János tanút a Katona Politikai Osztály őrizetbe vette, ahonnan a megszálló Vörös Hadsereg tábori bírósága kikérte Oroszországba orosz polgári személyek / asszonyok, gyerekek / ellen elkövetett tömeggyilkosságok tetteseként. A bizonyítékok közt elfekszik egy kép gyerek hullák vannak rajta. Ternovszky azt hiszem Jáhnysofförje volt ezt talán felhasználhatnád, és privát idejében járt el az I.többi gyilkosaival együtt a környező falvakban gyilkolni és rabolni. Az volna a kérésünk, hogy ezt a bejelentést minél hangosabban és nagy plénum előtt tedd meg, most a tárgyalás folyamán.”

Kézzel még a lap aljára írva: „Előbb tisztázd, hogy Jáhny sofförje volt-e Ternovszky.”²⁵

Beta Imre, Veszprémi József tanúk egyöntetű tanúvallomásukban elmondják, hogy 1943. februári visszavonuláskor, amikor Verezsba településre értek, ott a 2. hadsereg kötelékébe tartozó kémelhárítók, orosz polgári lakosokat (gyerekeket, asszonyokat) végeztek ki. Elmondják, hogy mivel a kémelhárítók a 2. hadsereg kötelékébe tartoznak, ezért a cselekményért annak parancsnokát terheli a felelősség.

Két tanúvallomást kell még kiemelnem, egyik Ecsédy János, aki arról beszél, hogy a hadsereg parancsnok parancsára a visszavonuló tiszteket, akik a túlerővel szemben nem tartották a Don vonalát, összegyűjtötték és kivégezték, kb. 200 főt.

²⁵ Katona Politikai Osztály Jány Gusztáv vizsgálati anyagában Fővárosi Levéltár XX-2.b 3452/1947.

Ollé János tanú elmondása szerint 1943. áprilisában, vagy márciusában, erre a tanú nem emlékezett, felolvastak egy hadsereg parancsnoki parancsot, amely szerint a fegyelem fenntartása érdekében a legszigorúbb testi fenyítést, botozást kell alkalmazni, megokolásul pedig azt közölték, hogy Jány azzal indokolta, hogy a doni áttörést a fegyelmezetlenség okozta, ezt akarta megszüntetni és elérni azt, hogy megint harcoló képes alakulat legyen a 2. hadsereg.

Végezetül egy érdekes tanú vall a kettős bíraskodással kapcsolatban. Ő dr. Babos József hadbíró százados, aki elmondja, hogy létezett a kettős bíráskodás, mely szerint a munkaszolgálatosokat, valamint a partizánokat indoklás nélkül át kellett adni a tábori csendőrségnek kivégzés céljából. Megemlíti még egy konkrét esetet: *„1942 nyarán Kurucz János tizedes (bár sem tiszti fegyverhasználatra, sem felkoncolásra törvényes jogalapja nem volt) egyszerűen kivégzett, vagyis meggyilkolt két munkaszolgálatost. Dr. Gáspár József a helyszínen meghalt, a másik ember viszont súlyosan sebesülve - kalandos úton - eljutott a keleti frontról a szegedi hadikórházba. Az esetet Babos vizsgálta ki, s „a vezérkar főnöke útján nyomban intézkedtem, hogy Kurucz János tizedest tartóztassák le, és Budapestre kísérjék és átadják”. A katonaságnál ezt hívják parancsnak, csakhogy „a 2. hadsereg parancsnoka, Jány Gusztáv (vezér)ezredes nem volt hajlandó ennek a megkeresésnek eleget tenni, ezért a vezérkar főnöke és a kormányzó külön rendeleteit kellett kikérnem és intéztetni Jányhoz, hogy a gyilkost adja ki”. Jány ismét megtagadta a parancs végrehajtását, s végül „négy hónapi iratváltás” után Kuruczot menetlevéllel - vagyis kíséret és bilincs nélkül - Budapestre irányított”²⁶*

Látható, hogy a Katona Politikai Osztály, alapvetően egyetlen egy dologra törekedett, mégpedig, hogy minden eszközzel alátámasszák Jány Gusztáv bűnösségét, megkönnyítve ezzel a Népbíróság helyzetét, hogy ügyében a legsúlyosabb ítélet születhessen.

A tanúvallomásokot elolvasva, csak olyan tanúk kerültek meghallgatásra, akik a „bűnösséget” alá támaszthatták. Görgényi személye abból a szempontból érdekes, Ő az, aki hadifogságát követően a szovjet csapatok oldalán vett részt katonai hadmozdulatokban, bár jól lehet ellenezte a 2. hadsereg

²⁶dr Babos József Katona Politikai Osztályán 1946. november 19. Fővárosi Levéltár XX-2.b 3452/1947

részvételét az oroszországi hadjáratban, de a Kormányzóhoz tett esküjének megfelelően szolgálta hazáját, amiért kitüntetést is kapott. Megkapta a Signum Laudist hadi kitüntetést a harcokban nyújtott hőstettért. Ide kell sorolnom Illés Béla író, aki magyar létére, harcolt a Vörös hadseregben, feladatai elsősorban a hadifoglyok kikérdezése és propaganda munka volt. Elfogulatlanságuk megkérdőjelezhető.

Az átolvasott vizsgálati jegyzőkönyvekben nem találtam olyan feljegyzést, olyan tanú vallomását, aki Jány Gusztáv esetleges ártatlanságát alátámaszthatta volna. A lefoglalt hadparancsok, illetve rádió táviratok, jelentések, nem fedik le a 2. hadsereg által kiadott teljes jelentéseket, parancsokat, csak azokat használták fel bizonyítéknak, melyek a „bűnösség” feltétlen megállapításához szükséges volt.

IV.2. Vádemelés

A vádiratot dr. Gyarmathy István népügyész nyújtotta be, 1947 augusztus 30-án.

Ebben az alábbi cselekményekkel vádolja meg a terheltet:

Az 1945. évi VII. tc-vel törvényerőre emelt

Nbr. 11. § 1. pont 1 bekezdésbe ütköző háborús bűntett

Nbr. 11. § 5 pontba ütköző háborús bűntett elkövetésével.

A vádakát a következőkkel indokolta meg: *A vádlott az I/. A, B és, C pontokban inkriminalizált folytatólagosan elkövetett, de egységes akarat elhatározásból cselekményeivel az 1939 évi. háborúnak Magyarországra való terjedését, és Magyarországnak a háborúban mind fokozottabb mértékben történő belesodródását vezető állásban kifejtett tevékenységével és magatartásával elősegítette.*²⁷

Ennek alátámasztására a vád, az alábbi hadparancsok, utasítások kiadásával látta bizonyítottnak:

I/A.

- 1942. augusztus 7-én kiadott hadsereg parancsnoki parancs, melyben a Don vonalának minden körülmények közötti tartására ad utasítást, azzal, hogy visszavonulni nem lehet

²⁷Népügyészség vádirata 1947. augusztus 30. Fővárosi Levéltár XX-2.b 3452/1947.

- 1942. augusztus 24. Elrendelte a Don melletti állások utolsó emberig való tartását
- 1943. január 10-i áttörés alatt a súlyos magyar vereség ellenére Jány Gusztávnak nem számított a közel 100 ezer fős veszteség, tovább akarta folytatni Magyarországnak a németek melletti háborút
- 1943. január 24-i hadsereg parancsnoki parancs - az elhíresült 2. számú hadparancs - elrendeli a körbezárt csapatoknak a harc folytatását.
- 1943. január 15-i parancsban a hadműveletek utolsó emberig való folytatását rendeli el
- Orvosi jelentés ellenére, melyben az orvosok beszámolnak az állomány ötven százalékánál fagyás, teljes legyengülés állapítható meg, a 70. számú rádió táviratában azt az utasítást adja ki, hogy a jelenlegi állapotban az utolsó emberig kell harcolni.
- 1943. február 7-i parancsban elrendeli a szétesett egységek újjászervezését

I/B

- A keleti fronton parancsaiban folyamatos propagandát folytat, mely azt célozta, hogy a magyar nép a német oldalon a szövetségesek ellen vívott háborúban fokozottabban vegyen részt. A Don mellett dől el Magyarország következő ezeréves jövője ez a harc határozza meg az ország új helyét az újjáéledő Európában.
- Hazug propagandájában a Szovjetuniót tünteti fel támadó félnek és állítja, hogy Magyarország rabszolga sorsra jut.
- 1942. októberi parancsában kiemeli, hogy „aki helyét indokolatlanul elhagyja parancs nélkül, fegyvert elhagy, rémhírt terjeszt vagy továbbit a Szolgálati Szabályzat szerint felkoncolandó.
- 1942. évi parancsában alaptalanul vádolja a Vörös hadsereget azzal, hogy gázt fog bevetni.
- 1943. március 23-i és április 9-i parancsában kiemeli, hogy mennyire büszke azokra a katonákra, hősi halottakra, akik megakadályozták, hogy Magyarország gyarmattá váljon.
- 1943. május 24-i pápai Népújságban nyíltan uszít a Szovjetunió ellen.

I/C.

- Stratégiai felterjesztésében, javaslataiban az országnak a németek melletti totális háborúra való átállást és az ifjúságnak a háborúra való átnevelésére tesz javaslatot
- Javaslatot tesz annak fogantatására, hogy az itthon lévő póttartalék átképzésére, kiképzésének tökéletesítésére

- A Don melletti vereség okát a terhelt abban látta, hogy a vezetők nem ismerték, és nem ismertették fel az orosz hordák és a bolsevizmus veszélyét, nem keltettek kellő gyűlöletet
- A terhelt 1943. március 21-i javaslatában kifejtette, hogy állást kell foglalni a tengelyhatalmak mellett, és át kell állni a teljes háborúra

Emellett terhelt az II. pontban inkriminalizált folytatólagosan elkövetett, de egységes akarat elhatározásból eredő cselekményeivel a megszállt területek lakosságával a hadifoglyokkal bánás tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette a reá bízott hatalommal visszaélve kegyetlenkedett külföldön felbujtója, tette, részese volt emberek törvénytelen kivégzésének és megkínzásának.²⁸

II.

- 1943. január 24-i hadseregparancsában, az előrenyomuló orosz erők elől visszavonuló nagyobb részt sebesült, fagyott honvédek megállítására, ismételt harcbevételére az ellenszegülők felkoncolására és megtizedelésére adott utasítást
- Elrendelte ugyanebben a parancsában a polgári lakosság minden kímélet nélküli hadimunkára fogását, egyúttal szabad kezet adott az atrocitásokra
- 1943. február 10-i parancsában elrendelte a botozás és testi fenyítés alkalmazását
- 1943. február 24-i hadparancsában elrendeli a partizánokat legyűzni nem képes honvédek megtizedelését
- 1943. március 10-én kelt „gyűjtőtáborok felállítása” parancsába elrendeli a tisztek és honvédek gyűjtőtáborokba való összegyűjtését, egyúttal szabad kezet adott a tábori csendőröknek a szükséges megtorlásra
- 1943. január közepén, meg nem állapítható időpontban a terhelt saját maga verte lovagló ostorával az úton visszafele menekülő honvédeket, szidalmazta Őket, mert nem akartak tovább harcolni
- Az orosz megszállt területeken 1942. nyarától, 1943.márciusáig a terhelt tudtával és beleegyezésével kettős bíraskodás folyt, mely abból állt, hogy a partizánokat és a munkaszolgálatosokat, bírói ítélet nélkül kiadta a tábori csendőröknek kivégzés céljából

²⁸Népbünyészség vádirata 1947. augusztus 30. Fővárosi Levéltár XX-2.b 3452/1947

- A 2. hadsereg parancsnoksága és kötelékébe tartozó I/b kémelhárító alosztály, a terhelt tudtával és beleegyezésével tömegesen végzett kis orosz polgári lakosokat, nőket, férfiakat, gyerekeket.
- A terhelt 1943. január hónapban az ellenség előretörésekor egy ismeretlen nevű tizedest végeztetett ki, mert lőszerhiány miatt állását feladta. Ugyanezen időpontban egy politikai foglyokból álló csoport négy nazarénus tagja hitükre való tekintettel megtagadta egy munka elvégzését, a terhelt a tábori bírósággal halálra íteltette Őket.
- 1943. január 14-e után az orosz túlerő elől visszavonuló honvédeket elrettentő példaként tömegesen kivégeztette
- 1942. őszén, pontosan meg nem határozható időpontban a terhelt parancsba adta, az országúton közlekedő orosz polgári lakosoknak, mint gyanús egyedeknek az agyonlövését
- 1942. őszén közelebről meg nem határozható helyen és időben parancsára a hadtápcsendőrség tömegesen végzett ki gyűjtőtáborban lévő hadifoglyokat.

A vádhatóság az indokolásában kifejti, hogy a terhelt vezető állásában kifejtett tevékenységével és magatartásával elősegítette Magyarország háborúba sodródását, hármás cselekvőséget folytatott.

Az oroszországi támadás kijelölt parancsnokaként minden erejével azon volt, hogy a legtökéletesebb, legütőképesebb hadsereget állítsa a németek szolgálatába. Kérkezést követően az alárendeltsége alatt álló 150 ezer ember életét ajánlotta fel Hitlernek ezzel bizonyítsa a „német fasiszta imperializmus” mellett való magyar kiállást.

A rá bízott hatalommal visszaélve, mint hadseregparancsnok, mind a katonáival szemben, mind a polgári lakosokkal szemben kíméletet nem ismert. Parancsai, tele vannak törvénytelen kivégzésekre, megkínzásokra való felbujtásokkal. Külön, hozzárendelt kémelhárító alakulatok élet-halál és vagyon felett korlátlan hatalommal rendelkeztek, tömegesen végezték ki partizánveszély ürügyén az orosz polgári lakosokat.

Minden látszólagos ok nélkül végeztetett ki védtelen polgári lakosokat a terhelt, melyet alátámaszt az a parancsa, melyben az országúton közlekedő polgári lakosok azonnali agyonlövésére utasít.

Kettős tábori bíraskodás működött, amely abból állt, hogy partizánokat, munkaszolgálatosokat, magyar honvédeket ítélet nélkül kiadtak a tábori csendőrségnek kivégzés céljából, ezzel a terhelt minden jogot és törvényt lábbal taposott.

Aki a parancsának feltétel nélkül engedelmeskedett, azt minden körülmények között védte, erre példa a dr. Babos József vallomása, aki előadta, hogy egy Kurucz nevű tizedes, aki két munkaszolgálatost gyilkolt meg, védelmébe vette és csak Horthy Miklós utasítására adta ki eljárás lefolytatása céljából.

Az orosz áttörést követően a terhelt a nagy veszteségek ellenére, bármekkora magyar véráldozat sem sok a német célok érdekében, a lerongyolódott, fagyott, sebesült honvédeket pusztán kézzel küldte vissza a nagyszerű fegyverzettel felszerelt oroszok ellen. Úton-útfélen végeztette ki a menekülő honvédeket, csoportosan végeztette ki a tiszteket.

Az ötvenfokos hidegben visszaözönlő magyar honvédeket, megállásra és újbóli hadba vetésre, „kemény emberekből” álló különleges csendőr alakulatot hoz létre a terhelt. folyamatosan hangoztatja parancsaiban, hogy „itt csak meghalni lehet”. Záróvonalat hoz létre, amelyet átlépni nem lehet, a nyomozás irataiból is kiderül, hogy saját lovaglós ostorával veri a visszavonuló honvédeket, gyáva kutyáknak nevezi Őket.

A terhelt németek iránti elkötelezettségét nem kell külön bizonyítani, mert számtalan hadparancsát „Führer befahl” címet viselik, melyek a németek melletti utolsó emberig való harcot hirdették.

Von Gosselman az orosz hadifogságban tett nyilatkozata szerint Jány Gusztáv vád tárgyává tett magatartását nagyra értékelte a német hadvezetés.

Németek melletti kiállását bizonyítja, hogy négy ízben kapott német kitüntetést.

A vádirat indokolásában kitérnek Jány propaganda tevékenységére is. Kiemelik, hogy első szószólója volt annak, hogy Magyarország határait a Don mellett kétezer kilométerrel a határtól kell megvédeni. Don mellett dől el a hazánk következő ezeréves történelme. Hamis propagandával a Szovjetuniót tünteti fel tulajdonképpen támadó félnek, és akik Magyarországot rabszolga sorsra akarja juttatni. Hangsúlyt fektetnek a vádiratban arra, Jány azon kijelentésére, melyben Magyarországnak a totális hadba állítását követeli a Honvédelmi miniszternél, a vezérkar főnökénél, a Kormányzó katonai irodájánál. Kiemeli, hogy az ipart is teljes egészében ennek a célnak kell alárendelni. Mindezek alátámasztják, hogy a terhelt cselekvőségének harmadik célja, hogy Magyarország a háborúba mind jobban belesodródjon.

A vádiratot azzal zárják le, hogy a terhelt előzetes letartóztatásának fenntartása indokolt, illetve a tárgyalásra a következő személyeket kérik megidézni:

- Görgényi Dániel
- Erdeős László
- dr. Vérbő Ubul
- Sándor Zoltán
- Ternovszky János
- Berta Imre

Az előterjesztett vádirattal kapcsolatban az állapítható meg, hogy teljes egészében a nyomozás irataira hagyatkoznak. Vannak olyan jelek, amelyek arra utalnak, hogy koncepció „jellegű” az ügy, hiszen egyértelműen olyan személynek állítják be a terheltet, aki egyszemélyben felelős a 2. magyar hadsereg pusztulásáért, továbbá felelős a 2. hadsereg kötelékébe, de attól teljesen függetlenül működő másszervezeti egység alárendeltségébe tartozó kémelhárító alakulat kegyetlenkedéseiért. Vannak olyan jelzés értékű mondatok, amelyek arra utalnak, hogy bizonyos mértékű „szovjet” behatás érződik a vádiratban, ilyen például a „német, fasiszta imperialista” jelzők többszöri alkalmazása. Szervesen nem kapcsolódik ugyan, de meg kell említenem, vádirat elkészülte idején zajlanak a választások, amelyek későbbiek során „kékcédulás” választásokként vonul be a történelmünkbe. Ebben a „politikailag” kiélezett társadalmi helyzetben szükségszerű volt

egy olyan vádirat és „kirakatper” előkészítése és lefolytatása, amely az akkor hatalomra kerülő Magyar Kommunista Pártot igazolhatja.

Tévedett a vádhatóság véleményem szerint abban is, figyelemmel a Nbr. hivatkozott szakaszaira, hogy a vádlottnak beosztásából adódóan lehetősége sem lett volna arra, hogy a háborúba sodródást, részvételt megakadályozza, bár jól lehet vezető beosztásban teljesített szolgálatot, de katonaként esküt tett a Kormányzóra, annak, illetve a vezérkar parancsait maradéktalanul végre kellett hajtania. Megtagadhatta volna a parancsokat, de azzal katonai bűncselekményt követett volna el, ami a háborús viszonyokat figyelembe véve valószínű, halál büntetést vont volna maga után.

A vád által bizonyítékként kezelt tanú vallomások, teljes egészében ellentmondásosak, kétséget kizárólag nem támasztják alá a vád tárgyává tett kegyetlenkedéseket.

Figyelembe vesszük, hogy a „legfőbb háborús bűnösök”, közöttük, Szálasi, Imrédy, Beregffy, Bárdossy, Szombathelyi, pereit lezajlottak, és esetükben a legsúlyosabb büntetés került kiszabásra, nem lehetett kétséges, hogy Jány esetében a Népbíróság milyen ítéletet fog majd hozni.

Sajnálatos az is, hogy nem katonaként és katonai büntető jogszabályok alapján kezdeményezték a felelősségre vonását.

V. Tárgyalás

V.1. Első tárgyalási nap: 1947. szeptember 25.

A Népbíróság Jány Gusztáv ügyét 1947. szeptember 25-26-29-i napra tűzte ki, dr Pálos Béla tanácsvezető hivatásos bíró elnökletével, a politikai pártok képviselőitében, mint népbírák dr. Nagy Istvánné, Kiss István, Forrai Iván, Forrai Iván, Horváth János, Havas Tibor részvételével.

A vádirat ismertetését követően a vádlott tett vallomást.

Jány röviden ismertette katonai pályafutását, majd ezt követően rátér arra, hogy hogyan bízták meg a 2. hadsereg szervezésével. Említést tesz a Gellért Szállóban Keitel tiszteletére adott díszvacsorán Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök tájékoztatta arról, hogy a németekkel történt megegyezés alapján a hadsereg részt vesz a keleti fronton folyó harcokban. Ez időben a hadsereg nem volt jól felkészítve, és emiatt jelentést is tett. Ismerteti, hogy a hadi létszám kb. 150.000 fő, hiányosságok mutatkoztak, a kiképzésben, páncéltörő fegyverekben, szállítóeszközökben a hiány okát, a vezérkari főnöknek és a honvédelmi miniszternek is jelentette. A keleti frontra 1943. május 13-án vonult ki a hadsereg, kiinduláskor ígéretet kapott arra még itthon, hogy a hiányosságokat pótolják. Kérkezésekor jelentkezett Hitlernél, valamint Weisz vezérezredesnél a német hadseregcsoporthoz parancsnokánál. Ezt követően kiképzésre nem kerülhetett sor, mert felsőbb parancsra a Don vonalánál fel kellett váltani a német alakulatokat. Az elfoglalt védőállás 200 km hosszú volt, melynek szűkítését több alkalommal kérte, szövege tette, hogy a tartalék nem elegendő, a németek ennek ellenére egy páncélos hadosztályon kívül, egy hadosztályt rendeltek tartalékba. Németek arra számoltak, hogy az olaszok vonalán várható áttörés, erre a vonalra helyeztek nagyobb tartalékot. Jelezte Jány, hogy Oszkol térségében is várható áttörés, de a németek ezt figyelmen kívül hagyták.

Az uhriwy-i hídfővel kapcsolatban előadta, hogy az a németek ígéretük ellenére nem tisztították meg, azt a magyar páncélos alakulat végezte el, majd 1942. őszén indítottak újabb támadást a hídfő ellen, ezen támadásra a németek egy hadosztály és repülőgépeket bocsátottak a 2. magyar hadsereg rendelkezésére. Jány jelezte, hogy jelentős orosz erővel állnak szembe és a rendelkezésre álló erők alkalmatlanok a hídfő elfoglalására. Ezt követően Magyarországra visszatért. Távolléte alatt a németek irányításával a magyar sereg támadást indított, mely során 9000 fő volt a veszteség.

Kérdésre válaszolva elmondta, hogy a fegyverzetek közötti különbséggel tisztában volt, ezért több alkalommal sürgette a németeknél a hiányzó fegyverzetekkel történő ellátást.

Az 1943. január 12-én megindított orosz támadással kapcsolatban elmondta, hogy a támadó csapatoknak sikerei voltak, de egyes területeken visszaverték azokat, de ezek csak átmeneti sikerek voltak. A január 17-i sustyei áttörés során utasítást adott Krammernek és magyar páncélosoknak ellentámadásra, de az nem lett végrehajtva, mert nem járt volna sikerrel. Jelenti Weisznek, hogy a

csapatokat vissza kell vonni, de a németek azt a parancsot adták, hogy az utolsó emberig kell harcolni. Január 24-én jött a németektől a parancs, hogy vissza kell vonulni, az ekkor kiadott hadparancsai a visszavételre irányultak. Ekkor a magyar hadsereg Kluge parancsnoksága alá került, azt Zsitomir környékén kell gyülekeztetni, amely rendezetten megtörtént, majd egy újabb parancs érkezett, hogy vissza kell szállítani.

A második hadseregből elmondása szerint kb 85.000 ember jött vissza a veszteség kb. 40-45 ezer ember volt. A sereg első része április végén, a zöme nyáron tért vissza Magyarországra. Hazatérést követően, mivel elérte a korhatárt 1943. november 1-én nyugállományba helyezték. Nyilasok alatt semmilyen tevékenységet nem folytatott, majd az oroszok előrenyomulása miatt nyugatra távozott, majd amerikai fogságba esett, ahonnan 1946. október 7-én tért haza, azóta van előzetes letartóztatásban.

Ezt követően a tanácsvezető kéréseire válaszolva elmondja, hogy az orvosi jelentésekről nem volt tudomása, az 1943. január 24 és március 21-én kiadott parancsai gyülekezésre vonatkozott, ezekkel a visszavonulást kívánta megakadályozni.

Az uhriwy-i hídfő leszámolásával kapcsolatban előadja, hogy azoknak nem volt látszat támadás jellege, azok nem a sztálingrádi harcokhoz kapcsolódtak, és a támadás idején Ő Magyarországon tartózkodott.

A háborús célokkal kapcsolatban kijelentette, hogy Ő is egyet értett azzal, mint az akkori kormány.

A totális háborúra vonatkozó kijelentésével kapcsolatban megjegyezte, hogy azt a célt akarta elérni, hogy a doni vereségből okuljon az 1. és 3. hadsereg.

A túsok szedésével kapcsolatban előadta, hogy az akkori hadijog szabályai szerint megengedettek voltak, azért rendelte el, mert a híradó vonalakat a civil lakosság több alkalommal megrongálta, túsok azonban nem lettek kivégezve. A január 20-i és 24-i hadparancsaival kapcsolatban a szolgálati szabályzatot alapultak, felkoncolásról nem volt tudomása.

Az alábbi terhére rótt cselekményeket tagadta.

Az 1943. február 10-i hadparancs tekintetében, botozást nem rendelt el, a parancsot a 35. gyalogezred adta ki.

Partizánokkal kapcsolatban parancsot nem adott ki, azokkal szemben fegyvert kellett alkalmazni.

Senkit nem ütött meg a lovagló ostorával és senkit sem szidalmazott a visszavonuláskor, és a kettős bíraskodást sem alkalmazták.

Polgári lakosok kivégzésére parancsot nem adott, ismeretlen tizedes kivégzéséről nem tudott.

A négy nazarénus ügyével kapcsolatban kijelentette, hogy azokat a 3. hadtest parancsnoksága ítélte el, velük szemben kegyelmezési jogköre, nem volt, azt a 3. hadtest parancsnoka gyakorolhatta.

Senkit nem végeztetett kis, sem visszavonuló katonák közül, sem a polgári lakosok közül.

Téli ruházattal kapcsolatban elmondja, hogy azok kiosztása a főszállásmester feladata volt, 1942. novemberében már rendelkezésre álltak. A fagyással kapcsolatban nem a ruházat elégtelenségében látja az okokat, hanem a nagy hidegben, amely szokatlan volt a számukra.

Felsőbb parancsnoksága hadászati és részletes harcászati utasításokat adott ki, önálló elhatározása nem volt, minden hatáskörébe a németek legmélyebben belenyúltak.

Népügyész kérdéseire elmondta, hogy mind Haldernél, mind pedig Bocknál folyamatosan kérelmezte a nehéz fegyverzetek pótlását, továbbá a visszavonuláskor nem ad ki szigorú parancsokat, nagyobb veszteség lett volna a hadseregnél, a megtizedeléssel kapcsolatban pedig kiemelte, nem jelentett mást, mint fenyegetést.

Védői kérdésre elmondja, hogy korábban a gyorsadtest volt kint a keleti fronton Dálnoki Miklós Béla vezetésével, Ő 1942. augusztus 25-én megsebesül, majd csak 1942. október 7-én tér vissza a frontra, ez alatt Csatai vezette a 2. magyar hadsereget. (ez idő alatt zajlik le az uhriwy-i ütközet)

A tanácsvezető által elé tárt hadparancsok kapcsán megjegyezte, hogy az egészségügyi jelentésekről csak a bűnügyi iratok tanulmányozása során szerzett tudomást, azokat a 7. hadtest parancsnoksága adta ki.

V. 2. Második tárgyalási nap: 1947. szeptember 26.

Tanúként megidézetek közül megjelent, Görgényi Dániel, dr. Verő Ubul, Sándor Zoltán, Beta Imre, Veszprémi József, Laungaf István, Szigeti József, Ecsédi János, Ollé Ernő.

A tanácsvezető megállapítja, hogy az idézetek közül nem jelent meg, Ternovszky János, dr. Babos József, Hegedűs József, Ónódi János, Illés Béla. Illés Béla a tárgyalás előtt kimentette magát, Ternovszky János esetében a felsége jelezte, hogy a férjét a Katona Politikai Osztály öt hónappal ezelőtt letartóztatta, azóta semmilyen hírt nem tud róla.

A tanácsvezető a vádlott elé tárja a bizonyítékként becsatolt parancsokat, valamint a pápai Népujságban megjelent (*itt kézzel írták be a jegyzőkönyvbe, 1945. II. 24.*)²⁹ nyilatkozatát.

A bizonyítékokkal kapcsolatban a terhelt elmondja, hogy az önvédelemmel kapcsolatos hadparancsra azért volt szükség, mert egy alkalommal 80 honvédet találtak felkoncolva.

Előterjesztésével kapcsolatban elmondja, hogy folyamatosan sürgette az arcvonal szűkítését, továbbá amennyiben a tartalék ott állt volna, ahol Ő szerette volna, akkor nem történik meg az áttörés.

Népbírói kérdésekre előadta, hogy felterjesztései a magyar katonai vezetésnek szóltak, továbbá a téli óvócikkek kiosztásával kapcsolatban gyakran személyesen intézkedett, beszámolójának a célja az Oroszországban tapasztaltak felhasználása a kiképzésnél és a felszerelésnél.

A tárgyalás a tanúk meghallgatásával folytatódik.

Elsőként Görgényi Dániel tanút hallgatja meg a Népbírói tanács

Tanúvallomásában előadja, hogy a vádlottat 1937 óta ismeri, együtt vonultak ki a 2. magyar hadsereggel a frontra. Általánosságban beszél arról, hogy a felszerelés a kiképzés hiányos volt. Folyamatos lőszerhiányt kiemeli. Itt tesz említést a négy nazarénus kivégzéséről, amelyet a 3-ik hadtestnél történt, azzal a kiegészítéssel, hogy a vádlottnak kegyelmezési joga volt, melyet a vezérkari főnök ruházott át. Elmondja, hogy az 1942. augusztusi uhriwy-i hídfőért folytatott ütközetben ott volt, de a vádlott részletes utasítást a támadásra nem adott. A 3-ik hadtest orosz

²⁹Budapesti Népbírói tanács 1947. szeptember 25-i folytatólagosan rögzített jegyzőkönyve Fővárosi Levéltár XX-2.b 2613/1947

polgári lakosokat, asszonyokat, gyerekeket vezényelt ki földmunkára. Tudomása volt olyan raktárak felgyújtására, melyek téli ruházatot tartalmaztak.

Vádlottat és tanút szembesítik, mely során a vádlott elmondja, hogy a kegyelmezési jog a hadtest parancsnoké volt ez rá nem volt átruházva, a polgári lakosok igénybevételét a 3-ik hadtest parancsnoka rendelte el. A szembesítés eredménytelen volt, majd a tanú a tanácsvezető kérdésére előadja, hogy a kegyelmezési jog gyakorlását a vádlottat illeti meg, ezt neki hadbírák mondták.

Következő tanú Erdős László, aki előadja, hogy Benedinó községben egy Ligethy nevezetű főhadnagy 10-12 embert szedett össze a polgári lakosok közül és vitte el Őket kivégzésre, arról, hogy ezt a vádlott tudta-e, nem tudott nyilatkozni. Amíg 1942. szeptemberéig a fronton volt uszító hangú parancsot nem olvasott.

Következő tanú dr. Verő Ubul, aki a vádbeli időpontban büntető századnál teljesített szolgálatot. Tanúvallomásában előadja, hogy az áttörés Belgorod térségében érte, és amikor özönlöttek vissza a honvédek látta a vádlottat, amint egy tiszti csoportban áll, lökdöste a honvédeket, kiabált, ordított mindenkivel, lovagló ostorával ütötte a katonákat, többek között az üvöltözte, hogy az ilyen katonákat le kell lőni. Ez kb. 200 méterről látta.

A vádlott és tanú szembesítése során a vádlott elmondja, hogy január 23-án jött el Ilinkáról, így a kérdéses időpontban nem lehetett jelen. A szembesítés eredménytelen volt.

Sándor Zoltán tanú rövid vallomást tesz, melyben kijelenti, hogy a kivégzéseket a kémelhárítók végezte, melynek előjárója a hadseregparancsnok volt.

Béta Imre tanú, egyetlen egy mondatos tanúvallomást tesz: „ *Egy alkalommal hallottam, hogy kocsin kivégzett emberek holttestét szállították.*”³⁰

Veszprémi József tanú hasonlóan rövid vallomást tett: „ A vádbeli időpontban én is a második magyar hadseregnél szolgáltam. Arról tudok, hogy a polgári lakosok közül egyeseket kivégeztek, azt azonban nem tudom, hogy a vádlott parancsára tették-e.”

³⁰Budapesti Népbíróság 1947. szeptember 25-i folytatólagosan rögzített jegyzőkönyve Fővárosi Levéltár XX-2.b 2613/1947

Langauf István tanú: „... Kivégzésekről tudok a polgári lakosság körében. Az áldozatokat láttam. Véleményem szerint a vádlott is tudhatott erről.”³¹

Szigeti József tanú adatait a tanácsvezető a rendőrségi jegyzőkönyv adataival összevetve megállapította, hogy azok nem azonosak, így a tanút elbocsátotta.

Ecsédi János tanú: „... Az áttörés után Novioszkoznál kaptunk egy röplapot és azt mondták, aki hátramegy azt kivégzik, továbbá azt is hallottam, hogy pár ezret ki is végeztek.”³²

Ollé Ernő tanúvallomásaiban előadta, hogy a január 14-i visszavonulásuk alkalmával látta, hogy a katonák lába meg volt fagyva. Január 16-án, amikor tömegesen jöttek vissza, akkor egy alezredes a csendőrökkel közüjük lövetett. Belgorodban hallotta, hogy Karkovnál 200 tisztet végeztettek ki. 1943. márciusában a parancsnokok a legénységet botozták, a tanút is gúzsba kötötték, mert nem állt jól vigyázban. A parancsnokok azt mondták, hogy ezt Jány rendelte el. A polgári lakosok között látott kivégzett hullákat.

Padisiczki László katonai szakértő a szakvélemény elkészítése előtt kérdést kívánt intézni a vádlotthoz, aki a kérdésekre a következőket adta elő:

Azt a parancsot kapta, hogy a 2. magyar hadsereg német parancsnokság alá lesz helyezve, valamint 1942. decemberében szintén azt a parancsot, hogy a végsőkig ki kell tartani. A doni kanyar védelménél úgy ítélte meg, hogy a védelmet fent lehet tartani, mert az orosz erő sem erősebb, viszont a védelmi sáv túl széles volt, ennek ellenére 1942. decemberéig támadástól nem kellett tartani. 1943. január elején a két hídfőnél orosz erők gyülekeztek, ekkor kapta meg tartalékként a 26. német hadosztályt és páncélos elhárítást.

A katonai szakértő, a 2. magyar hadsereg hadrendjének, felépítésének bemutatása után rátért arra, hogy felszerelésében egy korszerűtlen, nehéz fegyverek nélküli, vegyes fegyverzetű alakulat volt, melynek utánpótlásának megoldására nagyon hosszú szállítási vonalon kellett gondoskodni, annak megoldása részben fogatolt volt.

A szakértői véleményt a Tanácsvezető megszakítja és a tárgyalást elnapolja.

³¹ Budapesti Népbíróság 1947. szeptember 25-i folytatólagosan rögzített jegyzőkönyve Fővárosi Levéltár XX-2.b 2613/1947

³² Budapesti Népbíróság 1947. szeptember 25-i folytatólagosan rögzített jegyzőkönyve Fővárosi Levéltár XX-2.b 2613/1947

V.3. Harmadik tárgyalási nap: 1947. szeptember 29.

A tárgyalás megnyitását követően a tanácsvezető ismertette, hogy a tanúként megidézett Dálnoki Miklós Béla a lány jelzése alapján vidéken tartózkodik, Rakovszky György csatolt orvosi igazolás alapján nem tud megjelenni, Illés Béla Lévai József jelzése alapján szolgálatilag távol, Cseh Kálmán, valamint Hujber József a tárgyaláson nem jelent meg.

Tájékoztatja a szakértőt, hogy Nagybaczoni Nagy Vilmos tanú meghallgatását követően a szakértői véleményének előterjesztését folytathatja.

Nagybaczoni Nagy Vilmos, tanúként arról tesz vallomást, hogy a vádlottal együtt végezték a katona iskolát, baráti viszonyban voltak. A magyar hadsereg frontra vonulását követően, 1942. októberében, mint honvédelmi miniszter a fronton meglátogatta, szabálytalanságot, vagy a vádlott részéről kegyetlenséget nem tapasztalt. Honvédelmi miniszteri megbízatásáról 1943. január 12-én mondott le. A tanú elé tárják azokat a jelentéseket, melyeket Jány írt, ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy ezeket a jelentéseket annak idején Ő is megkapta, azok konklúziókat tartalmaz, hogy a terhelt tartalékok felett nem rendelkezett és a németek olyan hosszú védelmi vonalat adtak, melyet tartani nem lehetett.

Elmondja, hogy a hadsereg-parancsnoki beosztás nem politikai, hanem katonai állás. Jelentéseit nem tekintették politikai színezetűnek, ha a vádlott ilyen céllal írta, akkor katonaként nem vették figyelembe. A kormány a vádlott politikai jellegű kijelentésére nem helyezett hangsúlyt, csak a katonai részét vizsgálta. Elismeri a tanú, hogy vannak parancsnokok, akik minden eszközzel fennakarják tartani a rendet, ilyenek máshol is vannak.

Népügyész kérdésére előadta, hogy 1942. októberében ment ki ellenőrzés céljából a 2. magyar hadsereghez, ellenőrizni a munkaszolgálatosokat, valamint a fennálló nehézségeket. Súlyos panaszokat hallott az utánpótlással kapcsolatban, ez ügyben a németeknél interveniált. Berdicsevből felkereste a negyedik hadtest munkaszolgálatosait, itt több utasítást is adott, melyet Jány helyeselt, ezzel szemben az alattas parancsnokok nehezményezték az intézkedéseit. Arról nem volt tudomása, hogy a vádlott ezeken túl intézkedett volna. Kijelenti, hogy a munkaszolgálatosok a hadtest parancsnokoknak voltak alárendelve, nem pedig Jánynak. A hadsereg létszámával kapcsolatosan 290 ezer főről beszél, melynek 60-70% veszett oda, illetve a hosszú védelmi állást

azzal magyarázza, hogy amikor a Don vonalát elfoglalta a hadsereg, akkor az egy nagyon békés terület volt. A hadsereg katasztrófájának oka, katonai volt. A vádlottal kapcsolatban elmondja, a védői kérdésre, hogy a németeknél folyamatos követelésekkel állt elő, amely miatt azok nála kezdeményezték 1942. decemberében a leváltását. Nem tud olyan rendeletéről a vádlottnak, amely kegyetlenkedésre adott volna utasítást. A megszálló erőkkkel kapcsolatban Nagybaczoni elmondja, hogy az kb 45.000 fő volt, ezzel együtt lehetett a 2. magyar hadsereg létszáma 290 ezer fő. Az utolsó tőlényig való kitartás a német szellemből adódott. A vádlott a tanú vallomására azt az észrevételt teszi, hogy semmilyen politikum nem volt azt a célt szolgálta, hogy a honvédség itthon maradt részei felkészültebbek legyenek.

A tanú vallomását követően ismételtén a katonai szakértő folytatja.

A szakértő a Doni védelem kapcsán kifejti, hogy az a 200 km-es arcvonala aránytalanul hosszú volt, alkalmatlan volt védelmi célokra, fátyolszerű volt. Ezt a vádlottnak be kellett volna látnia. A németek sztálingrádi bekerítését követően nem állt rendelkezésre olyan erő, amely az orosz támadást meg tudta volna állítani. Az 1943. január 13-14-ig kiadott hadparancsai melyekben a felkoncolásról szól, szükségszerűnek ítéli, a későbbiek vizont szigorúnak tartja. Tűszedésre külön szabály nincs, vizont a hadgyakorlat lehetővé tette, mind a németek mind más nemzetek alkalmazták, a tűszok és a partizánok hadifogolynak tekinthetők. Említést tesz arról, hogy az oroszoknál két hadsereg volt, egy a reguláris, egy pedig a partizán. Az 1913. évi 43. tc 1. cikke szól arról, hogy kit kell katonának tekinteni. Ebben az esetben az orosz partizánok katonának tekintendők.

A tizedelés kapcsán megjegyzi, hogy a szolgálati szabályzatban nem szerepel, arról, hogy tizedelés történt volna a seregnél nem tud. A hadsereg összlétszámára vonatkozóan elmondja, hogy 210.245 fő volt hozzávetőlegesen a tényleges veszteségről nem tud nyilatkozni.

Népügyi kérdésre elmondja, hogy a szövetségi viszonyban addig kell kitartani, amíg céljain megegyeznek. jelen esetben a hadsereg parancsnoknak erre gondolni kellett volna és ennek megfelelően nem teljesíteni a németek parancsait. A vádlottnak 1943. januárjában látnia kellett volna a teljes katasztrófát és megkezdeni a tervszerű visszavonulást. Védői kérdésre a felkoncolással kapcsolatban elmondja, hogy amennyiben valakit felkoncoltak volna azt a vádlottnak

jelenteni kellett volna. Tűzszedés kapcsán ismételten elmondja, hogy a németeknél is volt tűzszedés és azokat hadifogolynak kellett tekinteni. A hadbírószági eljárásra vonatkozó védői kérdés kapcsán az ítéletet jóváhagyásra a legfelsőbb parancsnoknak terjesztik elő.

Vádlotti kérdésre elmondja, hogy a hadseregparancsnoknak joga a legszigorúbb parancs kiadására, de nem a fegyvertelenekre.

Tanácsvezető kérdésére, az áttörés után a ismételt hadba vetés lehetetlen volt, így a szolgálati szabályzat által megengedett legszigorúbb szabályok alkalmazása túlzó volt. Az, hogy a visszavonulást a vádlott két útvonalra rendelte el, mentett meg embereket.

A szakértői nyilatkozatot követően előbb a Népügyész, majd a védő terjeszt elő bizonyítási indítványt.

Népügyész indítványozta hadbíró szakértő kirendelését arra vonatkozóan, hogy az illetékes katonai jogkör átruházható-e, valamint a nazarénusok esetében mi volt a hadseregnél követendő eljárás. Indítványozta Ternovszky, valamint dr. Babos - aki megszökött - rendőrségi kihallgatási jegyzőkönyvének, valamint Illés Béla tanú vallomásának ismertetését, továbbá Somogyi J. András, Müller István, és dr. Herczogh László tanúként kihallgatását arra nézve, hogy a vádlottól milyen kegyetlen parancsok jöttek.

A védelem hadbíró szakértő kirendeléséhez hozzájárult, egyúttal indítványozta, hogy valamennyi kérvényben megjelölt tanút idézze meg a bíróság, valamint Bárdosy Lászlóra vonatkozó 3557/1945. számú iratanyagok beszerzését, melyből kitűnik, hogy a vádlottnak semmilyen szerepe nem volt a háborúba sodródásba. Indítványozta Lukács Béla és Szombathelyi Ferenc iratainak kikérését, melyből kiderül, hogy a voronyezsi fronton a végsőkéig kitartásra Horthytól és a németektől kapott parancsot. Kéri tanúként megidézni Bakodi Istvánnét, aki a vádlott házvezetőnője, arra nézve, hogy a terhelten a nyilasok üldözték.

Kérelmezte idézni a vádlott naplóját, hogy az uhriwy-i támadáskor a vádlott nem tartózkodott a fronton.

Kéri idézni Tildy Zoltán és Bajcsy-Zsilinszky Endre képviselőházi beszédeit, melyekben nevezettek is sürgették a hadsereg fejlesztését.

Csatai Lajosnak, Lakatos Gézának, Sáska nevezetű századosnak a leveleinek ismertetését kéri elrendelni.

A Népbíróság a Népügyészi indítványra a hadbíró szakértő kirendelését, valamint a kíméletlen hadsereg parancsnoki parancsokra vonatkozóan Müller István tanú meghallgatását elrendeli.

Ternovszky és dr. Babos vallomásának felolvasását elrendeli, Illés Béla vallomásának felolvasását elutasítja, tekintettel arra, hogy nem tartózkodik ismeretlen helyen, Somogyi J. András tanú meghallgatását nem tartja indokoltnak, mivel a beállítottsága ismert, dr. Hegedűs János meghallgatása nem indokolt, mert csak hallomásból tud az eseményekről.

A védelem indítványával kapcsolatban a Népbíróság Dálnoki tanú meghallgatását nem tartotta indokoltnak, Cseh, Hujber, Dálnoki, Veres Lajos, Gyimesi Ernő meghallgatása nem indokolt, mert a bizonyítás itt a vádat terheli.

Népügyész dr. Herczogh meghallgatását elutasítja, mert a munkaszolgálatosok nem képezik a vád tárgyát.

Bárdosy iratanyagainak ismertetését azzal utasítja el, hogy a vádirat ténybelileg nem állítja, hogy a vádlottnak része lett volna a háborúba sodródásba.

Szombathelyi és Lukács esetében szintén elutasította a Népbíróság az indítványt, azzal, hogy a bíróság előtt nem kétséges, hogy a vádlottnak Horthy és a németek adtak parancsot.

V.4. Negyedik tárgyalási nap: 1947. október 3.

A Népbíróság folytatta a tárgyalást, amely során tanúként idézte meg dr. Lonkai László hadbíró szakértőt, valamint a Népügyész által indítványozott Müller Istvánt.

Lonkai hadbíró elmondja, hogy mind a tábori bíróság előtti rendes eljárásban, mind a statáriális eljárásban hozott halálos ítéletet a seregtest parancsnoka a többi halálos ítéletet a hadra kelt sereg parancsnoka hagyja jóvá. A kegyelmi jogot mindig a jóváhagyó parancsnok gyakorolja.

Védői kérdésre a szakértő bírő elmondja, hogy az államfő kegyelmezési joggal felruházhatja a hadra kelt sereg parancsnokát, ilyen kegyelmezési jog az illetékes parancsnoknak valójában volt. A nazarénusok kapcsán megjegyzi a szakértő, hogy egy 1939-es honvédelmi miniszter direktívája szerint szigorúbb elbírálás alá kellett vonni, ha szolgálati parancs megtagadásáról volt szó.

Müller István tanú, előadja, hogy 1943. január 20-22. között másodfokú fagyással Novioszkolban kórházban feküdt, ahol a vádlott megjelent és végig ócsárolta a sebesülteket, közölte, hogy azonnal el kell hagyni a kórházat, a lovagló ostorával végigverte a sérülteket, közöttük a tanút is.

A vádlott a tanú kijelentésére azt az észrevételt teszi, hogy abban az időpontban Ilienkán tartózkodott, lovagló pálcája soha sem volt. A védelem indítványozza, dr.Szkalut Ferenc orvos megidézését, illetve előállítását, tekintettel arra, hogy abban az időpontban a hadi kórházban tartózkodott. A Népügyész Szkalut tanúként történő kihallgatását elrendeli.

Szkalut tanú elmondja, hogy 1942. novemberétől teljesít szolgálatot a katonai kórházban. 1943 januárjában a kórház elvonul Novioszkolból, a vádlott meg sem fordult a kórházban. Tanácsvezető kérdésére Müller tanú kijelenti, Szkalut tanút nem ismeri, egyébként Ő csak egy napot tartózkodott a kórházban.

Ezt követően ismertetik Ternovszky és dr. Babos vallomását, melyekre a vádlott olyan észrevételt tesz, hogy a nyilvántartási és kémelhárító osztály a vezérkari főnöknek volt alárendelve atrocitásokról nem volt tudomása. Babos vallomásával kapcsolatban megjegyzi, hogy nem felel meg a vallomásnak, hogy kettős bíraskodás folyt. Kurucz tizedes esete kapcsán kiemeli, hogy nem gátolta meg az eljárás lefolytatását,

A bizonyítási eljárás befejeztével a védelem kifejti álláspontját.

Véleménye szerint a vádlott ellen az a vád, hogy bűnös a voronyezsi csata elvesztésében, ebben a kérdésben a népbíróság nem bír illetékességgel, erre bizonyosság, hogy a népügyészség is indítványozta hadtudományi szakértők kirendelését.

Kiemeli, hogy a voronyezsi csata nem politikai töltetű, azzal kapcsolatos vádlotti kijelentések nem uszítást szolgálták, hanem arra vonatkoztak, hogy az otthoni hadsereg megfelelő állapotba kerüljön felkészítésre, egyúttal indítványozza, hogy a teljes iratanyag kerüljön át a katonai bíróságnak illetékességből.

A Nép bíróság a védelem indítványát azzal utasította el, hogy az eljárás során a katonai és politikai vonatkozások is fennforogtak. Az eljárás során a katonai cselekményeket elválasztotta a politikai bűncselekményektől. A katonai cselekmények csupán a politikai cselekmények hátterének

megvilágítására szolgál. A Népbíróságot, csak a politikai vonatkozású kérdések érdeklik, egyébként a kérdéssel az ítélet indokolásában a bíróság részletesen foglalkozni.

Ezt követően a tárgyalást berekesztette.

Az ítélet hirdetés előtt tekintsük át a bizonyítási eljárást.

A vád, háborús bűntett elkövetése, elsősorban azzal a cselekménnyel, hogy a vádlott elősegítette Magyarország 1939. évi háborúba sodródását, vezető állásban történő tevékenységével. Jány Gusztáv katona volt, döntése, elsősorban katonai kérdésekben lehetett, a saját hadseregén belül. Terhére rótták, hogy a Gellért Szállóban Keitel tábornok tiszteletére adott vacsorán részt vett, ott tudta meg, hogy a 2. magyar hadsereg kivonul a keleti frontra. Úgy gondolom, hogy ez nem meríti ki, a vezető beosztásban történő tevékenységgel a háborúba sodródás fogalmát. Nézzük tovább. Katonaként, hadseregparancsnokként, feladata volt a hadsereg felkészítése, ezzel kapcsolatban mind a kiképzés fokozásával azt a célt szolgálta, hogy a katonák minél kisebb veszteséget szenvedjenek el a harcok során. Tisztában volt azzal, hogy a seregének fegyverzete nem megfelelő, ezt több alkalommal is jelezte, kérelmezte, hogy a megfelelő fegyverzettel szereljék fel a csapatait, egyrészt a magyar hadvezetés felé, másrészt a németek felé, utóbbiaknál folyamatosan kérelmezte, később követelte is. Minden alkalommal felsőbb utasításra cselekedett. Annak ellenére, hogy „fegyvertársként” a németek oldalán vett részt a Don melletti ütközetben, hadserege teljes egészében német parancsnokság alá volt rendelve.

Terhére rótták fel hadparancsait, ezzel kapcsolatban egyetlen egy gondolatot kívánok megjegyezni, katonaként felelt a hadsereg teljes egészéért, az áttörést követően a hadsereg teljes szétesését kívánta megakadályozni az elhíresült 2. számú hadparancsában. A katonai szakértő is kiemeli, hogy alapvetően a szigorú hadparancsok kiadása szükségszerű volt, bár az áttörést követően annak szigorúsága túlzó, de ezekkel a parancsokkal emberek életét mentette meg. Nagybaczoni Nagy Vilmos kiemeli, hogy Jány jelentései, melyeknek voltak politikai töltetei, a hadvezetés és a vezérkar figyelmen kívül hagyta, inkább katonai szempontokat vettek figyelembe, továbbá azok a javaslatok, mely a honvédség otthoni csapataira vonatkoztak, elsősorban a felkészítést, kiképzést szolgálták. Tény és való, hogy egyes jelentéseiben utal arra, hogy a Szovjetunió elleni háború szükséges, mert

egy vereség esetén azok rabszolgáivá válunk, így utólag a jelenkor történelmét ismerve, azok az 1942-43-as kijelentése nem nélkülözötte alapot.

Vádolták azzal, hogy a megszállt területek lakosságával a hadifoglyokkal bánás tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette a reá bízott hatalommal visszaélve kegyetlenkedett felbujtója, tette, részese volt emberek törvénytelen kivégzésének és megkínzásának.

Ezzel kapcsolatban a tárgyaláson a szakértő kifejtette, hogy a túszedés megfelelt az akkori hadi gyakorlatnak, azt minden háborús nemzet „gyakorolta”, továbbá, az orosz hadsereg felépítéséből adódóan, volt reguláris és partizán alakulata, utóbbiak, ugyanolyan katonáknak tekinthetők, mint a reguláris sereg harcosai, így a partizánokat is hadifogolyként kell kezelni. Jány hadsereg parancsnokként, nem felügyelhetette a teljes hadsereget, ugyanis több önálló hadtestekből állt, az ott folyó „törvénytelenégekről” nem szerzett, nem szerezhette tudomást, kémelhárítók tevékenységéről pedig különösen nem, hiszen azok fizikálisan ugyan a 2. hadsereg kötelékébe tartozta, valójában azonban a vezérkari főnök közvetlen alárendeltségébe.

A polgári személyekkel folytatott kegyetlenkedések tekintetében nem sikerült bizonyítani, hogy azokról tudomása volt. Tény azonban, hogy adott ki olyan parancsot, melyben az országúton közlekedő polgári személyek agyonlövését rendeli el, de valójában történt-e ilyen arról nem volt tudomása. Ki kell emelni, hogy jelentős partizán tevékenység folyt a szovjet megszállt területeken, amely elsősorban az utánpótlás vonalak ellen irányult. A meghallgatott tanúk közül többen tesznek olyan vallomást, hogy polgári lakosokat végeztek ki, volt aki szerint a vádlott tudott az esetekről, volt aki elmondja, hogy azt a kémelhárító végezte, egyes tanúk arról nyilatkoznak, hogy hallomásból tudtak arról, hogy voltak ilyen esetek.

A doni áttörést követően a rend és fegyelem helyreállítását szolgáló 2. számú hadparancsában elrendeli a felkoncolást, ezzel kapcsolatban az eljárás során nem nyert bizonyítást, hogy valójában megtörtént-e ilyen eset, ugyanígy a testi fenyegetést is lerendelte a vádlott, ezzel kapcsolatban a tanúk is hallomásból tudtak, továbbá hallomásokra épült a vád, a tisztek kivégzéséről.

A kettős bíráskodás, amely szintén a vád tárgyát képezi nem nyert bizonyítást, sőt olyan személy vallomására alapoztak, aki maga is hadbíró volt, továbbá személyes konfliktusa is volt a terhelttel, a délvidéki eset kapcsán, így ez a vallomás elfogult volt, mással alátámasztani nem tudták ezt a vádpontot.

Az eljárás során a védelem indítványait, amellyel a terhelt ártatlanságát bizonyítani lehetett volna a Népbíróság elutasította, így az egész eljárás, bizonyítás egyetlen egy célt szolgált, hogy minél több eszközzel alátámasszák azt az ítéletet, mely már korábban eldőlt, bár csak a tárgyalás végén hirdették ki.

V. 5. Ítélet

Az általam kutatott iratanyagok között megtalálható Budapesti Népbíróság Tanácskozási jegyzőkönyve, mely a tanács 1947. október 4-én zárt tárgyaláson, Jány Gusztáv háborús bűntette ügyében készült.

A tanács tagjai közül dr. Nagy Istvánné, Kis István és Forrai Iván és Faludi Mihály a vádlottat bűnösnek találta a Nbr. 11.§ 1 pont 2. bekezdésében és a Nbr. 11.§ 5 pontjába meghatározott háborús bűntettben, Horváth János a vádlottat bűnösnek találta a Nbr. 11.§ 1 pont 2. bekezdésében és a Nbr. 11.§ 5 pontjába meghatározott háborús, valamint a 13. § 7 pontjában meghatározott bűntettben.

A büntetés mértékének vonatkozásában Forrai Iván és Horváth János népbírák életfogytiglani fegyház, míg a többi népbírák halálbüntetésre voksoltak.

A halálbüntetés nemének megállapításánál, dr. Nagy Istvánné, Kis István kötél általi, még a többi népbíró golyó általi halálbüntetés mellett voksolt.

Ezt követően hozta meg a Budapesti Népbíróság a Nb.IV.2613/1947/8 számon a Magyar Köztársaság nevében az ítéletét, mely alapján „*Jány Gusztáv vádlott bűnös az 1945. évi VII. tc-veltörvény erőre*

emelt Nbr 11. § 1 pont 2. bekezdésében és az Nbr. nov 6 §-val kiegészített Nbr. 11. § 5 pontjában meghatározott háborús bűntettben, ezért az Nbr 12. § helyébe lépett Nbr. nov 7.§ a/pontja alapján a Btk 96-99§ felhívásával az Nbr. 3. § helyébe lépett Nbr. nov 1. § 3 bekezdésére tekintettel golyó által végrehajtandó halálbüntetésre, mint főbüntetésre ítélte.”³³

A népbíróság az ítélet indokolásban tényként az alábbiakat állapította meg:

- a vádlott 1943. január 17-én a 7. hadtestnek kiadott 704. számú táviratában azt az utasítást adja, hogy az utolsó emberig tartson ki.
- vádlott tudtával beleegyezésével a hadseregnél kettős bíraskodás folyt, mely abból állt, hogy a partizánokat, munkaszolgálatosokat ítélet nélkül átadták kivégzésre a tábori csendőrségnek
- A vádlott a hadsereg hiányaival kapcsolatban a csak a páncéltörő fegyverek, a kiképzés, és a tartalék hiányát említi
- A vádlott védelemmel kapcsolatos kijelentését elfogadni nem tudta, mert azokért a németeket tette felelőssé, a katonai szakértő kiemelte, hogy a védelem tekintetében a rendelkezésére álló haderő kereső védelembe helyezésével a védekezésre így is alkalmatlan volt
- vádlott szerint a létszám 150 ezer fő volt, melyet a szakértő cáfolt, annak véleménye szerint 210 ezer fő körüli volt
- vádlott tagadta a kettősbíráskodást, illetve azt, hogy arról nem volt tudomása, de a bíróság tényként fogadta el és kezelte dr. Babos vallomását

A bíróság azonban bizonyítékok hiányában vádlott tagadása mellett nem tudta bizonyítani az alábbi vád tárgyává tett tényeket:

- vádlott elrendelte volna a botozással való testi fenyítés alkalmazását
- vádlott saját kezűleg verte, illetve szidalmazta a menekülő honvédeket
- bármi köze is lehetett volna a kémelhárítók által végrehajtott tömeges kivégzésre
- vádlottnak a kivégzett négy nazarénus esetében bármilyen funkciója lett volna
- hadsereg parancsnokként parancsot adott volna 1942. őszén az országúton közlekedő orosz polgári egyéneknek, mint gyanús elemeknek a kivégzésére
- vádlott tudtával vagy beleegyezésével hadifogoly táborban orosz tisztek kivégzésére

³³Budapesti Népbíróság Nb.IV.2613/1947/8 számú ítélete Fővárosi LevéltárXX-2.b 2613/1947.

A vádlott bár ténybeli beismerésben volt, bűnösségét minden vonatkozásában tagadta, előadva, hogy esküjéhez, a kapott parancsok szerint és az előírt szabályzatok szerint járt el.

A bíróságnak a jogi minősítés előtt azt kellett tisztáznia, hogy a katona, aki parancsok szerint jár el, hadászati és harcászati ténykedései a népbíróági rendelet alapján egyáltalán elbírálható-e.

A bíróság azt a következtetést vonta le, hogy Jány Gusztáv cselekményei, hadparancsai állásfoglalásai, jelentései, inkább bírnak politikai tartalommal, mint katonáival, így helyesen járt el a bíróság, amikor cselekményét nem minősítették tisztán katonai jellegűnek, így annak elbírálására jogosult. Ezeket a bíróság az alábbiakkal támasztotta alá indokolásában.

- Vádlott jelentéseiben, minden parancs és szabályzat nélkül maga foglalt állást. Állásfoglalásának országos szempontból is jelentősége volt
- Vádlottnak jelentéseinek politikai rugói voltak, de hatása is pontosan politikai volt. Jelentéseinek ily módon való tétele önkéntes elhatározásból fakadt
- Tisztázottnak látszottak azok a rúgok, amelyek a vádlott azon elhatározási is vezéreltek, mely szerint hajlandó volt hiányos fegyverzetrel, kellő kiképzés nélkül emberi áldozatot nem kímélve támadó jellegű védelemre berendezkedni, melyet semmiféle szabályzat nem enged. Jelentései a politikai színt kidomborítják, propaganda ízű parancsok is, melyet a vádirat inkriminál.

Ezt követően kellett a bíróságnak döntenie, hogy cselekményét miként minősíti. Irányadónak tekintette a bíróság Nagybaczoni Nagy Vilmos vallomását, mely szerint a hadsereg parancsnok katona, nem politikus.

Nem vitatta a bíróság azt, hogy az ország háborúba sodródásában a vádlottnak semmilyen vezető szerepe nem volt, de bármilyen politikai kijelentést is tett, azt figyelembe nem lehetett venni.

Tényként állapította meg a bíróság, hogy Nagybaczoni vallomása alapján a vádlott megítélése pozitívként nem értékelhető, mert bár az ország hadba sodródását nem idézte elő, illetve abban nem közreműködött, de mint katonai vezetőként nem törekedett azt megakadályozni, bár állásánál erre lehetősége lett volna.

Terhére rótták, hogy bizonyos esetekben kivégzéseket is elrendelt, de nem bizonyítható, hogy azokat végre is hajtották, így azt is kiemelték az ítélet indokolásában, hogy az utasításra a 33. gyalogezrednél elrendelték a botozást, valamint a partizánokat legyűzni nem képes honvédek megtizedelését, annak ellenére, hogy semmilyen szabályzat nem ismeri a megtizedelést, de arra nem talált bizonyítékot a bíróság, hogy azt végre is hajtották.

Vádlott alanyi bűnösségére súlyosító és enyhítő körülmény nem találtak.

Az ítéletet követően a vádlott kegyelmet nem kért: *„Nem kérek kegyelmet, mert azzal bűnösségem ismerném el”*.³⁴

Védője, hivatalból kegyelemért folyamodott.

Ezen a napon a Budapesti Népbíróság, amely az elsőfokú ítéletet hozta a védő kegyelmi indítványát tárgyalta. A jegyzőkönyv tartalma alapján a Népügyész, dr. Gyarmathy István, valamint dr. Nagy Istvánné, Kiss István, Faludy Mihály nem tartotta kegyelemre méltónak, ezzel szemben kegyelemre méltónak tartotta Forrai Iván, Horváth János, Havas Tibor, és dr. Pálos Béla. Forrai és Horváth életfogytig tartó fegyházbüntetés kiszabását tartotta indokoltnak, egyúttal Havas véleményt nem nyilvánított.

V.6. Kegyelmi eljárás

Az iratokat felterjesztették a Népbíróságok Országos Tanácsának, dr. Pálos a felterjesztésében azt írja, hogy: *tévedtek a népbírák a büntetés mértékének megállapításánál*”. Indoklása szerint, a népbíróság katonai bíróság hatáskörébe tartozó kérdéseket is mérlegelt, ezek nélkül viszont a halálos ítélet kiszabása nem volt indokolt. A tanács zárt ülésen 1947. október 18-án szavazott és döntött a Kegyelmi kérvényről. A tanács tagjai közül dr. Szegő Vilmos népfőügyész helyettes nem tartotta méltónak, dr. Szabó Mihály (N.P.P) kegyelemre méltónak találta, indokolásában kifejtette, *hogy a perben adatok vannak arra, hogy a vádlott többször adott hangot annak, hogy a hadsereg*

³⁴Budapest Népbíróság 1947. szeptember 25-ei folytatólagosan készült tárgyalási jegyzőkönyv Fővárosi Levéltár XX-2.b 2613/1947.

harcképessége alkalmatlan, a németekkel való folyamatos konfliktusai miatt kezdeményezték leváltását. Nem egyedül az Ő mulasztása miatt következett be a tragédia. dr. Saher Béla (F.K.P.) kegyelemre méltónak találta, mert a Szombathelyi per ismeretében tudja, hogy a vádlott több alkalommal előterjesztést tett a hadsereg fegyverzetének, kiképzésének javítása végett. dr. Horányi Nándor, (P.D.P.) az előtte szavazók véleményével teljes egészében egyet értett és kegyelemre méltónak találta Jány Gusztávot. Nem ajánlotta kegyelemre dr. Sömjén Pál, (M.K.P.) valamint dr. Hajnal Béla (Sz.D. P.)

Ezt követően a NOT 3:2-es szavazati aránnyal kegyelemre méltónak találta.

Kegyelmi kérvényét a Köztársasági Elnökhöz terjesztették fel, aki gyakorolhatta a kegyelmet, a Nemzeti Tanács helyett. Annak felterjesztése az Igazságügy-minisztériumon keresztül történt, 1947. október 28-án. A kegyelmi kérvényt Tildy Zoltán Köztársasági elnök a következő szövegezéssel utasította el:

„A Magyar Köztársaság elnöke 1947. évi november hó 22. napján M.K.E. 5018/1947. szám alatt kelt legfelsőbb elhatározásával megengedte, hogy a Budapesti Népbíróság által háborús bűntettek miatt jogerősen főbüntetésül golyó által végrehajtandó halálbüntetésre ítélt Jány (Hauzinger) Gusztáv elítélttel szemben a törvény és igazságszolgáltatás rendes menete akadálytalanul bekövetkezzék.

*Erről Elnök urat az ügyiratok visszaküldése mellett további intézkedések végett értesítem.
Budapest, 1947. november 25.”³⁵*

Az ítéletet 1947. november 26-án 8 óra 15 perckor végrehajtották.

V.7. Az ítéletről

Sajnálatos módon nem derül ki a tárgyalási jegyzőkönyvekből, valamint az ítélet hozatalról készült jegyzőkönyvekből az ítélet teljes indokolását mire alapozta a bíróság, miért fogadta el a vádiratban

³⁵ Fővárosi Levéltár XX-2.b 2613/1947.

foglaltakat, miért csak kis mértékben a vádlott védekezését. Nem fogadták el azt az indokolását a védelemnek, hogy a cselekmények tisztán katonai jellegűek, politikai indíték és okok nélkül. Részben kitér ugyan arra bírói indokolás, hogy vizsgálta ugyan azt, hogy a cselekmények katonai vagy politikai jellegű, de ebben a kérdésben a vádat vette alapul. A védelem által a vádlott ártatlanságát, illetve tisztán katonai jellegű cselekményét bizonyítandó tanúk nem kerültek meghallgatásra, hiába indítványozta a védelem. Mindkét vádpontban a bűnösség megállapítására vonatkozóan nem merném kijelenteni, hogy jogszabálysértő volt, viszont az, hogy tárgyilagos, politikamentes, már nem egészen biztos. Az első vádponttal az a probléma, hogy Jányt a kormányzó, vagyis a Honvéd Vezérkar főnöke küldte a frontra, így legfeljebb a parancs egyértelmű megtagadásával próbálhatta volna meg „megakadályozni” a háborúba történő fokozottabb belesodródást. A másik vádponttal kapcsolatban pedig maga a Népbíróság állapította meg, hogy az ellentmondásos tanúvallomások miatt nem lehetett egyértelműen bizonyítani, hogy túsok, hadifoglyok, polgári személyek megkínzására sor került volna. Ugyanígy nem lehetett megállapítani, hogy a kettős bíraskodás alapján partizánokat, munkaszolgálatosokat, vagy a feltétlen kitartást elrendelő parancsot megszegő, önkényesen visszavonuló katonákat kivégezték volna. Halálos ítéletet a 2. hadsereg - hadsereg, hadtest, illetve hadosztály - bíróságai csak szökés, illetve az ellenség előtti gyáva magatartás esetében hoztak.

Az viszont tény, hogy Jány 1943-ban kiadott parancsa valóban felkoncolást és megtizedelést parancsba adott a pánikszerű visszavonulás megállítására és a rend helyreállítására, amelyekkel éltek a katonai szolgálati szabályzatok alapján, de kétséges, hogy az adott körülmények között (fagyhalál és éhhalál szélén álló katonák esetében) ennek a parancsnak bármilyen eredménye lett volna. Fölmerül a gyanú, hogy Jány a hírhedt parancsával az egyszerű katonákra próbálta hárítani saját felelősségét és amikor látta ennek hatását akkor próbálta meg nem történné tenni.

Jány helyzete, valamint az ügyében született ítélet jogértelmezési vitákra adhat okot, hiszen számtalan olyan bűncselekmény esetében merült fel, mint felbujtó, ahol nem nyert bizonyítás, hogy valaki, vagy valakik elkövették a bűncselekményt (megtizedelés, botozás,) és ezen a gondolatmeneten haladva, tettes nélkül nem lehet részes, tehát felbujtó sem lehetett.

VI. Összegzés

Egy hosszú és tartalmas életre tett pontot 1947. november 26-án a kivégző osztag, azok után, hogy erősen vitatható ítélet született egy tábornok ügyében. Meg kellett halnia, mert a kor és a társadalmi felfogás ezt várta el az ítélkező bíraktól. Vitákat keresztútjében van Jány Gusztáv személyiségének megítélése, vélemények, indokok mindkét oldalról elhangzanak, vannak, akik a mai napig bűnösnek tartják, sőt odáig mennek, hogy egyenesen gyilkosnak kiáltják ki. Ezzel szemben olyan felfogás is létezik, hogy Ő maga is áldozat volt, nemcsak a körülmények áldozata, hanem a rendszer áldozata is, és teljesen mindegy, hogy melyik rendszert nézzük. A Horthy korszak, esküjéhez hű katona, aki a szolgálati szabályzatot és parancsokat maradéktalanul betartotta és betartatta, akire egy hálátlan történelmi szerepet osztottak, egy értelmetlen háborúba. Katona volt, aki egy széteső megvert, visszaözlő hadsereget igyekezett egybetartani, hogy elkerülje a nagyobb véráldozatot. Ez elhíresült 1943, január 24-én kiadott 2. számú hadparancs volt az egyik legnagyobb bűne, de az sem a tárgyalásán, sem az ítéletében, sem a „hálás” utókor nem említi meg, hogy ezt a parancsát 1943. márciusában visszavonta.

A háború utáni új rendszerének áldozata, aki tisztában volt azzal, hogy mi vár rá, önként hazatérve vállalta a halálos ítéletet, hogy katonái becsületét mentse. A rendszer, amely a háború után jött létre, szovjet behatásra, minden eszközt bevetett, hogy az általuk háborús, népellenes bűnösöket felelősségre vonja, elítélje, ha kell akkor „koholt” bizonyítékok alapján.

A rendszer jól és alaposan működött, de nem hibátlanul, hihetetlen precizitással és gyorsan alkották meg azokat a jogszabályokat, amelyekkel a bűnösök felelősségre vonását megkezdhették, bár felismerték azok hiányosságait, azokat igyekeztek finomítani, az igazságszolgáltatás láthatatlan malmai gyorsan és hatékonyan dolgoztak.

Végül, hogy milyen is volt a népbíróságok tevékenysége és működése, azt jellemezze Major Ákosnak, a NOT egykori elnökének „A népbíráskodás, forradalmi törvényesség” című könyvének egyik

befejező része : „Dr. Pálosi 55 éves korában halt meg. Népbíráskodás nélkül tovább élhetett volna... Őt is a kórházi ágyon láttam utoljára, ahol újra eszébe jutott a bohóc-bíró figurája .. .

... Azzal kínozza érzékeny lelkiismeretét, hogy mi mégis az Őz szalmafigurái voltunk. Megkérdeztem tőle: »Te szalmabábú voltál? Elfogadtad más véleményét? Ítéltél-e valaha utasításra?« Légszomjjal küzdött, de így válaszolt: »Igen. Ki kellett hirdetnem a meggyőződésemmel ellenkező többségi döntést a Jány ügyben is.« Hiába nyugtatgattam, hogy különvéleménnyel élt, legyintett: »Én nem mosom a kezeimet. Szalmabábúk voltunk. Dr. Jankó Péter a tűzre került, mi pedig a hulladék helyre.«.”³⁶

Hosszasan lehetne sorolni és példaként ismertetni azt a több száz népbírói ítéletet, amelyeknek nemcsak az előző rendszer vezető rétegének megsemmisítése, hanem az egész magyar nép megfélemlítése volt a célja. Itt most csak Jány Gusztáv perét igyekeztem bemutatni, de rajta kívül hosszasan lehetne sorolni azokat a katonákat, akiket „ártatlanul” ítélték el, de lehetne beszélni a magyar nép azon egyszerű leányairól és fiairól is, akik ugyancsak áldozatul estek annak a jogi terrornak, amelyet a népbírói eljárások eszközével hajtottak végre az 1940-es évek második felében.

A perek további érdekessége, hogy azok egy részét, a rendszerváltást követően felülvizsgálta a Legfelsőbb Bíróság, jó néhány esetben rehabilitálták a vádlottakat, többek között Jány Gusztávot is, valamint a népbírói jogalkotás érdekéért kell kiemelni, hogy a mai napig a háborús bűntett szerepel, mint el nem évülő bűncselekmény a hatályos Büntető Törvénykönyvünkbe.

³⁶dr, Major Ákos i.m. 356 o.

Irodalomjegyzék

Jegyzék a tanulmányban felhasznált szaklapokról

Magyar Közlöny. Rendeletek tára 1945. és 1949.

Honvédségi közlöny. Honvédelmi minisztérium hivatalos lapja 1945. évi 18. szám.

Jegyzék internetes forrásokról:

<http://www.1000ev.hu>

<http://www.mkab.hu/>

<http://www.wikipedia.hu>

<http://filmhiradok.nava.hu/index.php>

Jegyzék a tanulmányban felhasznált irodalomról:

Gosztonyi Péter: A Magyar Honvédség a Második Világháborúban Európa Könyvkiadó, Budapest, 1992

Halmosy Dénes : Nemzetközi szerződések 1918-1945. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1983

Lajtos Árpád: Emlékezés a 2. magyar hadseregére 1942-1943. Zrínyi Katonai kiadó, Budapest, 1994.

Dr. Major Ákos: Népbíráskodás, forradalmi törvényesség. Egy népbíró visszaemlékezései. Minerva, Budapest, 1988

Sebő Ödön: A halálra ítélt zászlóalj Magyar könyvklub, Budapest, 1999.

Szabó Péter: Don kanyar Zrínyi kiadó, Budapest, 1994.

Jegyzék a tanulmányban felhasznált levéltári forrásokról:

Fővárosi Levéltár: XX-2.b 2613/1947

XX-2.b 3452/1947

Mellékletek

A 2. számú hadparancs

JÁNY GUSZTÁV VEZÉREZREDES 1943. JANUÁR 24-I HADPARANCSA

(betűhív átírással)

294/2. hds. I. a. 43. I. 24. szám.

HADSEREG PARANCS

1. A 2. magyar hds. elvesztette becsületét, mert kevés - esküjéhez és kötelességéhez hű - ember kivételével nem váltotta be azt, amit tőle mindenki joggal elvárhatott.

Állásainkból ellenséges túlerő kivethetett még akkor is, ha a csapat kötelességét meg tette. Ez nem szégyen. Ez szerencsétlenség. De becstelenség az a lelkeveszített fejnélküli gyáva menekülés, mit látnom kellett, miért most a szövetséges német hds. és az otthon mélységesen megvet bennünket. Ehhez minden oka meg is van.

2. Vegye tudomásul mindenki, hogy innen sem betegség, sem sebesülés, sem fagyással el nem engedek senkit. Azon a területen, hol gyülekezésünket elrendelték, hol az újjászervezést végrehajtjuk, ott marad mindenki, míg meg nem gyógyul, vagy el nem pusztul.

3. A rendet és a vas fegyelmet a legkeményebb kézzel, ha kell a helyszínen való felkoncolással, de helyre kell állítani. Ennél kivétel nincs, legyen az tiszt, vagy rendfokozat nélküli honvéd, aki parancsomnak nem engedelmeskedik, az nem érdemli meg, hogy nyomorult életét tovább tengesse, és nem engedem, hogy szégyenünket bárki is tovább nagyítsa.

4. Minden még a legmagasabb pság. is addig marad a gyülekezésre kijelölt helyén, míg útbaindulásra parancsom meg nem kapja.

5. A gyűjtő és irányító állomások pk-ai Bjelgorod és Prochowkaról a kijelölt területekbe meneteltetik zárt rendben a gyülekeztetett csapat és vonat részeket a D. körletbe a 19. hop., az É. körletbe a 10. hop-hoz, kik felelősek azért, hogy annak Ny. határát 1 ember vagy jármű át ne léphesse, aki megkísérli, azt fel kell koncolni, ha egység kísérli meg, meg kell tizedelni.

v.Asztalossy vörge. és Molnár ezds. itt, a hátsó körletben v. [Heszlényi](#) altbgy-t teszem felelőssé azért, hogy parancsom végrehajtása minden eszközzel megtörténjék.

Számolni kell azzal, hogy élelem terén alapos korlátozások lesznek. Elsősorban annak van jussa élelmezéshez, aki elöl harcol, aki helyét elhagyta és itt hátul gyülekezik örüljön, ha annyit kap, hogy éhen nem pusztul. Helyünket német csapat foglalta el, az megérdemel minden gondoskodást, mi addig míg rend nem lesz, míg harcra alkalmas egységgé nem formálódunk ilyennel ne számoljunk, mert arra érdemtelenné váltunk.

6. A d. és É. körzet pk-a ossza be területét vonat és csapatkörletbe.

a) A vonatkörletbe jut minden jármű felelőspk., néhány kemény tisztos pság-a alatt járművenként 1 hajtóval.

Egy oszlop 50 járműből áll.

b) A csapat körletét seregtestenkénti alcsoportokba kell beosztani, melyekben csapattestenként külön-külön alakulatokat kell szervezni 100 fős alosztályokba összevontan.

Gk. vezetőket külön vonja össze és ossza be valamely alosztályhoz.

A nemzetiségeket külön egységbe vonja. Ezekből alakítsa meg a munkás szd-okat és vonat legénységet. A vonatnál csak idős magyar ember lehet. Fialat nincs sem ott, sem törzseknél. Ezeket haladéktalanul fel kell váltani, étkezdék személyzete sem lehet kivétel. Tiszti küldönc is csak akkor maradhat fiatal korosztályhoz tartozó, ha egyúttal gk. vezető, ill. másodvezető.

7. Az első naptól kezdve a fegyelem megszilárdítására, illetve megteremtésére kell súlyt helyezni.

Első a katonai külső. Nem tűnök mindenféle ronggyal körülcsavart lábbelit, polgári köntöst, lehetetlen föveget, melyen nincs rózsza és rendfokozati jelvény, kivétel az előirt irhamellény vagy ujjas bekecs.

Második a katonai fellépés. A legfeszesebb magatartást még a fagyott embertől is megkövetelem. Minden feljebbvaló az őt megillető tiszteletadást követelje meg és erőszakolja ki. Minden eszközt megengedek addig, míg tökéletes rend nem lesz. Ellenszegülést haladéktalanul meg kell torolni.

Harmadik az egység fegyelmezett menete, fellépése. A napi rendet úgy kell összeállítani, mintha laktanyába volnánk: kihallgatás, foglalkozás és parancskihirdetés. A foglalkozás tisztán zárt rendből áll. Fegyverfogások, menet, fordulatok stb. A fegyvertelenekkel csuklógyakorlatokat kell tartani. A gyakorlatok töltsék ki az egész napot, csak a szükséges pihenőket iktassuk közbe.

8. Minden ép. a legkeményebb emberekből állítson össze mielőbb 1-1 táb. cső. osztagot, kiket karszalaggal, rajta "cső" felírással és igazolvánnyal kell ellátni. Ezek feladata a feltétlen rend és a parancsok teljesítésének kierőszakolása.

9. Minden állomás főőrséget és belső szállás őrséget állít fel. Feladatuk a kijáratoknak Ny. irányban való lezárása. Senkit tovább nem engedhet, ki, állj parancsot nem teljesíti, felkoncolja.

10. A munkás szd-okkal, melyeket a körzetek összeállítanak addig, míg állásépítéshez nem bocsátom a német pság-ok rendelkezésére, a harcos alakulatok kényelmét szolgáló helyi munkákat kell

végeztetni, erre kell a fagyásos embereket is felhasználni. Utak takarítása, hótól mentesítése az egyes községek közt is reájuk hárul.

11. Az alosztályok névjegyzéket vezetnek. Soha senki körletét el nem hagyhatja. Házcsoportján túl csak aloszt. pk. írásbeli engedélye mellett mehet.

12. Naponként és községenként a megalakult egységek számát jelenteni kell. Ezek hozzám 18 h-ig fussanak be.

13. Az utolsó napok alatt látottak azt mutatták, hogy a zsidó munkás szd-ok zárkóztottan és rendben menetelnek, míg az *ügynevezett* csapat legénység szétszóródott állati színvonalra süllyedt csűrhe benyomását keltette.

14. E parancsom lényegét pcs. kiadáskor minden nap fel kell olvasni.

kapják: külön IV., VII. hdt. 10., 19. hop.,
egyébként rendes elosztó szerint, de a IV.
hdt., 10. és 19. hop. annyi példányban,
hogy egyes á-p-it el tudja több példány-
ban látni.

Törzsszállás, 1943. I. 24.

vitéz Jány vezds. sk.

Kiadom Volant vk. őrgy-nak is, és a hds. pság. illetékes szervei

A másolat hiteles!

Törzsszállás, 1943. I. 24.

A visszavonásra kiadott parancs, amely „sehol” sem szerepel.

110/2. hds. I. a. 43. III. 31. szám

HADSEREGPARANCS HATÁLYTALANÍTÁS

1. A 294/2. hds. I. a. 43. I. 24. számú intézkedésem hatályon kívül helyezem.
2. Az intézkedést minden pságtól, csapattól (tisztektől, szervektől) vonja be, és a hds. psághoz terjessze fel.
3. Az eddig beérkezett harcjelentések és egyéb adatokból megállapítottam, hogy a 2. magyar hadsereg a téli hadműveletek folyamán becsületét nem veszítette el, hanem sokáig a Don-parton keményen állta a harcot, sőt a hadsereg egyes csapattestei és ennél magasabb kötelékei olyan

ragyogó fegyvertényekkel tűntek ki, melyek a régi magyar katonai hírnévhez mindenben méltóak és felveszik a versenyt bármely hadsereg kimagasló fegyvertényeivel.

Tábori posta: 202/01., 1943. március 31.-én.

vitéz Jány Gusztáv vezds.

hds. pk